

Průvodce debatou formátu Debatiáda

Průvodce debatou Debatiáda je metodickou příručkou, která je určena nejen koučům a pedagogům se zájmem zapojit své žáky do Debatního programu pro základní školy, případně i žákům samotným, ale také debatérům, rozhodčím a koučům se zkušeností s debatou formátu Karl Popper. Průvodce je pomocným materiálem, který obsahuje tipy, příklady, komentáře, návody a doporučení, pomocí kterých je možné lépe porozumět Pravidlům Debatiády a následně pomocí nich úspěšně zvládnout přípravu na účast v debatní soutěži. Doufáme, že vám tento materiál dokáže podat pomocnou ruku a zjednoduší vám vaši první společnou cestu na debatní turnaj. Těšíme se na brzké setkání!

Asociace debatních klubů (ADK)

1. CO JE TO DEBATA

I když to tak možná nevypadá, debata nás v životě provází každý den. *Debata je, když...*

...se snažíte domluvit s kamarády, kam pojedete pod stan.

...zaměstnanec prosí zaměstnavatele o zvýšení platu.

...obhájce obhajuje svého klienta u soudu.

...politik prosazuje svůj návrh zákona nebo volební program.

Ať už se jedná o dohadování s kamarády, nebo o ostrou přestřelku čelních představitelů politických stran v předvolební debatě, všem situacím je společné, že mezi zúčastněnými stranami vzniká názorový spor:

Pojedeme do Beskyd nebo do Jeseníků?

Nebo dokonce hodnotový spor:

Je důležitější bezpečí nebo svoboda občanů?

Ten, jehož argumenty jsou silnější, srozumitelnější a přesvědčivější, spor vyhraje. A naplní tak cíl, který je také všem situacím společný: přesvědčit posluchače o svém názoru.

Prosazovat názor je samozřejmě možné i v běžné mezilidské diskusi. Bohužel, někteří lidé ho v ní často chtějí prosadit za každou cenu. Argumenty jdou stranou a na řadu přichází nadávky, osočování a třeba i lež. V debatě pro nic takového místo není. Ta je diskusí kultivovanou, kdy stejnou váhu, jako schopnost přesvědčit, má i schopnost naslouchat. Bez respektu k protistraně je prosadit cokoliv opravdu těžké. A právě proto je debata pro naši společnost velmi důležitá. Díky věcné argumentaci a snaze se navzájem vyslechnout a pochopit pomáhá již od vzniku prvních demokracií nacházet řešení problémů a posouvat tak společnost kupředu.

1.2 SOUTĚŽNÍ DEBATA FORMÁTU DEBATIÁDA

Podobného cíle se snaží dosáhnout také účastníci soutěžních debat.

Debata je pravidly řízená diskuse nad konkrétním tématem, tzv. tezí.

Teze debaty je tvrzení, které se týká problematických otázek společnosti a světa okolo nás. Může se bezprostředně týkat každodenního života mladých lidí a prostředí, ve kterém se pohybují, například: „*Způsob výuky dějepisu na naší škole/v České republice by se měl změnit.*“ Ale může být také obecnější a týkat se závažnějších celospolečenských problémů, například: „*Měli bychom bojovat proti alkoholismu.*“ Teze je soutěžícím sdělena s předstihem, aby se na ni mohli připravit.

V debatě proti sobě stojí dva týmy, afirmace a negace. Oba se snaží nalézt ideální řešení problému, na který podle nich teze upozorňuje. Jejich pozice je pevně daná. Afirmace představuje své stanovisko, negace oponuje jeho kritikou a svým vlastním stanoviskem. Vítěze debaty volí rozhodčí. Je nestranný a nesmí se nechat ovlivnit vlastním názorem na debatované téma. Poté poskytuje oběma stranám zpětnou vazbu v podobě tipů a rad, které mohou využít v dalších debatách.

1.3 K ČEMU JE DEBATA UŽITEČNÁ?

Debatu by měl vyzkoušet každý, kdo má chuť naučit se něčemu novému, překonávat překážky a rozvíjet se. Debata učí:

- získávat poznatky o aktuálních tématech,
- argumentovat věcně a eticky,
- třídit a tříbit vlastní myšlenky,
- přesvědčivě formulovat názor a prezentovat jej,
- mluvit před publikem bez trémy,
- hodnotit kvalitu informací a kriticky myslet,
- nebo pracovat se zdroji, daty a statistikami.

Především ale debata motivuje pokládat si velké otázky a hledat na ně odpovědi. Teze nutí debatéry zaměřit se na otázky hodnot, které stojí v pozadí konfliktů prostupujících současnou společností. To vše značně přispívá k utváření jejich vlastních postojů.

Proto debata není považována pouze za soutěž nebo hru, jedná se o hodnotný a náročný intelektuální trénink.

1.4 PRŮBĚH DEBATY

Řečníci afirmace a negace se ve svých výstupech pravidelně střídají. Výstupy mají dvojí charakter.

- a) řeč = nepřerušovaný, souvislý projev jednoho řečníka
- b) dotazování = dialog, ve kterém členové opozičního týmu kladou otázky řečníkovi, který právě domluvil

Do řečí jednotlivých mluvčích nesmí v jejich průběhu žádným způsobem zasahovat oponenti, spoludebatéři, rozhodčí ani publikum.

co	kdo	čas
řeč	1. řečník afirmace (A1)	3 minuty
dotazování	Negace → A1	1 minuta
řeč	1. řečník negace (N1)	4 minuty
dotazování	Afirmace → N1	1 minuta
řeč	2. řečník afirmace (A2)	4 minuty
dotazování	Negace → A2	1 minuta
řeč	2. řečník negace (N2)	4 minuty
dotazování	Afirmace → N2	1 minuta

řeč	1. řečník afirmace (A1)	1 minuta

Pro každý výstup je vymezen konkrétní časový limit, který řečníci nesmí překročit. Pokud jej zcela nevyčerpají, nevadí to, avšak vzdávají se tím možnosti využít ho ve svůj prospěch – například by ve zbývajícím čase mohli přinést nějaký nový argument či důkaz pro podporu svého stanoviska, nebo reakci na stanovisko oponentů.

Časový limit obou týmů i všech řečníků je stejný, každý řečník vystupuje za celou debatu vždy jednou, a tedy je také jednou dotazován. Výjimku tvoří řečník A1, který přednáší řeči dvě: jednu standardní v délce 3 minut a na konci debaty také řeč závěrečnou v délce 1 minuty (po ní již dotazován není). Tím pádem má i afirmace příležitost ze svého pohledu debatu uzavřít.

Mezi jednotlivými výstupy se tým, který má dále vystoupit (s řečí či dotazováním), smí krátce poradit. Rozhodčí nechává týmu na přípravu přiměřený čas.

1.5 ROLE TÝMŮ

1.5.1 AFIRMACE

Hlavním úkolem týmu afirmativního je zaujmout stanovisko k tezi. Stanoviskem se myslí:

- odhalit v tezi zásadní problém, který je potřeba vyřešit
- nabídnout plán, jak situaci změnit k lepšímu.

Tým také musí svůj postoj obhájit: dokázat svá tvrzení, ukázat, že problém opravdu vyřeší, že plán je uskutečnitelný, a že bude fungovat i ve světle kritiky negativního týmu.

Protože afirmace debatu zahajuje, má výhodu volného výběru toho, jakou strategii zvolí, jak tezi uchopí nebo na jaký problém se zaměří. Měla by se proto na debatu důkladně připravit, aby dokázala tuto výhodu skutečně využít ve svůj prospěch.

1.5.2. NEGACE

Úkol negace je v mnoha ohledech shodný s úkolem afirmace: také musí být připravena, také představuje své stanovisko a jeho obhajobu, především ale musí oponovat stanovisku afirmace a jeho obhajobě. Vyvracením afirmativního stanoviska se myslí:

- nesouhlasit s afirmativním problémem, nastínit vlastní, závažnější problém a jeho řešení,
- nebo souhlasit s afirmativním problémem, ale dokázat, že afirmativní řešení ho nevyřeší. Poté přinést vlastní, lepší řešení,
- nebo souhlasit s afirmativním problémem, ale dokázat, že afirmativní řešení ho nevyřeší (nebo že společnosti naopak ještě uškodí). Poté dokázat, že nejlepším možným řešením je aktuální stav.

Manévrovací prostor týmu negace je omezen tím, jaké stanovisko do debaty přinese tým afirmace. Pravidla stanovují, že tým negace nemůže zaujmout stanovisko stejné. měl by tak mít v záloze přichystanou alternativu pro případ, že by afirmace přinesla stejné stanovisko, jaké se sama negace chystala obhajovat.

Negace je podle pravidel povinna oba úkony (tedy kritizovat stanovisko oponentů i představovat vlastní) učinit již v první řeči. Kdyby se tak nestalo, ocitla by se afirmace v debatě ve složité pozici.

Např. Afirmace představí ve své první řeči stanovisko se všemi náležitostmi. Negace ve své první řeči také pouze představí svoje stanovisko. Afirmace se ho ve své druhé řeči pokusí napadnout. Negace ho ve své řeči poměrně úspěšně brání, a také poměrně úspěšně kritizuje stanovisko afirmace, což do teď v debatě neudělala. Afirmace už se v takovém případě nemá jak bránit, protože už jí zbývá pouze jedna uzavírací řeč (trvající 1 minutu), ve které reagovat na kritiku negace nestihne.

Takto ale debata vypadat nemá. Aby bylo možné posoudit, která strana argumentuje přesvědčivěji, je nutné, aby obě strany dostaly stejný prostor argumentaci představit. Proto se toto pravidlo na stranu negace vztahuje.

1.6 ROLE MLUVČÍCH

První afirmativní mluvčí (A1)

Je jediným účastníkem debaty, který vystupuje dvakrát. Ve své první řeči debatu zahajuje a tím také určuje celý její obsah, protože ten se odvíjí od strategie zvolené afirmací. Tuto strategii by měl tým volit již před začátkem debaty po vzájemné dohodě.

Jeho hlavním úkolem je představit stanovisko své strany tak, aby bylo srozumitelné: posluchači by po tomto projevu mělo být jasné, jaký má tým náhled na současný stav, kde vidí hlavní problémy (co je špatně a kdo tím trpí, případně kdo/co za to může) a jak je afirmativní tým navrhuje řešit.

Plán by měl mluvčí A1 představit v takovém rozsahu, aby jeho hlavní body nemusel vysvětlovat a dokazovat až druhý řečník týmu. Zaváhání v dostatečném vysvětlení celého plánu poskytuje prostor druhému týmu, aby návrh jednoduše vyvrátil.

Například: v tezi „Sociální sítě by se měly změnit.“ dojde tým ke zjištění, že problémem je závislost uživatelů na sociálních sítích a jako řešení nabídne: „omezení funkcí sociálních sítí“ s tím, že podrobnosti plánu blíže osvětlí mluvčí A2. N1 přijde s tím, že jeho tým s popisem problému souhlasí, ale řešení A1 vytkne, že je nekonkrétní a příliš vágní. „Omezení funkcí“, které afirmace nijak nespecifikovala, může znamenat třeba i to, že na sociálních sítích nebude možné posílat zprávy. A v takovém případě je řešení spíše škodlivé, než aby uživatelům pomohlo. Taková kritika bude v danou chvíli oprávněná a stanovisko afirmace úspěšně

vyvráceno. Pokud měl tým afirmace připravené lepší, efektivnější a konkrétnější řešení, A2 už ztrácí svou výhodu a bude mít velké problémy takové řešení obhájit, protože tým by pak už nebyl konzistentní.

Ve své druhé řeči na konci debaty pak řečník A1 debatu uzavírá – má právo závěrečného slova, které by měl využít dvěma způsoby: a) pokud N2 řekne ve své řeči něco nového a překvapivého, má šanci na to reagovat a b) stručně ukáže, proč bylo vystoupení jeho týmu v debatě celkově lepší.

První negativní mluvčí (N1)

Jeho vystoupení je klíčem k úspěchu týmu negace, neboť v reakci na vystoupení A1 rozhoduje o týmové strategii pro další fázi debaty a jeho rozhodnutí bude dále pro tým nezvratné. Tento řečník by proto měl být pohotový a tvořivý. Jeho klíčovým úkolem je představit v debatě alternativní stanovisko – bez něj druhý tým nemůže zvítězit. Vlastním stanoviskem se myslí: představit vlastní, podstatnější problém a jeho řešení, nebo souhlasit s problémem, ale přinést vlastní a efektivnější řešení, nebo souhlasit s problémem, ale dokázat, že nejlépe ho řeší aktuální stav. Po jeho vystoupení by mělo být posluchačům zřejmé, v jakých bodech se týmy shodnou (zda se shodnou na popisu současného stavu, definici problému a jeho rozsahu či důvodech) a ve kterých se rozcházejí. Úkolem řečníka N1 je ale nejen představit vlastní alternativu, vysvětlit ji a prokázat její platnost, ale zároveň během svého výstupu podrobit stanovisko soupeře takové kritice, aby ukázal, že jeho vlastní je lepší.

Druhý afirmativní mluvčí (A2)

Měl by být jakýmsi obhájcem svého předčečníka. Jako člen afirmativního týmu následuje strategii zvolenou prvním mluvčím a tuto dále rozvíjí (například přináší na její podporu další důkazy) a odpovídá na kritiku provedenou týmem negace. Zejména tato schopnost – tedy umění reagovat na kritiku a nalezení pádných odpovědí na ni – bude hlavním stavebním kamenem přesvědčivosti a úspěchu jeho projevu a výstupu celého týmu v debatě. Při rehabilitaci vlastního stanoviska by měl podrobit kritice stanovisko oponentů. Poukázání na jeho slabiny je dalším faktorem, který přispívá k přesvědčivosti vlastní pozice.

Druhý negativní mluvčí (N2)

Z pohledu svého týmu debatu uzavírá a měl by proto kromě podpory svého předčečníka a rehabilitace týmového stanoviska mít schopnosti umět vyhodnotit nejdůležitější argumenty, střety a tvrzení debaty a na nich ukázat, proč bylo stanovisko jeho týmu v debatě lepší či důležitější. Opět z hlediska přesvědčivosti jeho vystoupení platí, že pokud se mluvčímu A2 podaří rehabilitovat stanovisko týmu afirmace a dále jej podpořit, neměl by to nechat bez patřičné kritické odezvy a zpět získat a upevnit svoji pozici v debatě.

1.6.1 PRÁCE V TÝMU

Přestože řečníci vystupují jednotlivě, jednou z nejdůležitějších složek soutěžní debaty je týmová práce. Stanovisko, které obě strany zaujmají, je totiž také týmové – je výsledkem přípravy a spolupráce obou debatérů, nikoli výsledkem okamžitého nápadu jednoho z nich. Jen díky tomu mohou být řečníci konzistentní. Tedy: navzájem si neprotiřečí a drží se jedné společné strategie – oba vědí, s jakým plánem do debaty přichází, co bude náplní jejich řečí, jakého cíle se budou snažit dosáhnout. To vše je v debatě důležité, protože tým, který není konzistentní, působí, jako by si obhajobou svého stanoviska nebyl jistý. Jinými slovy řečeno, jako by nevěděl, co dělá. Představme si následující situaci:

Volební program politické strany říká, že systém přijímacích zkoušek na střední školy je nevhodný, a proto jej strana plánuje změnit. Navrhuje, aby každá střední škola připravovala své přijímací zkoušky sama.

Politik, který jménem strany poskytuje rozhovor v rádiu, však na otázku přijímacích zkoušek odpovídá, že předat zodpovědnost pouze do rukou škol je riskantní a nějaký typ státní zkoušky bude zachován.

Potenciální voliči této strany by byli určitě zmatení. Není jasné, za čím si strana stojí a co tedy platí. Rozhodně by pak o to více zvažovali, jestli danou politickou stranu zvolí. *Vědí ti politici vůbec, co chtejí?* Podobný princip platí také v debatě. Pracovat týmově je velmi důležité, protože konzistentní obhajoba stanoviska je mnohem přesvědčivější.

Týmová konzistence však není důležitá jen z důvodu přesvědčivosti. Pokud tým není konzistentní, je to pro něj a) nestategické a b) je to neférové vůči soupeři. Představme si následující situaci:

Řečník A1 představí v debatě stanovisko. Negaci se podaří ho poměrně úspěšně kritizovat. Řečník A2 se proto rozhodne, že ho již nebude obhajovat, ale představí raději nový problém s novým řešením, protože má pocit, že původní stanovisko by se mu již obhájit nepodařilo. V takovém případě pravděpodobně zanedbá kritiku negativního stanoviska, protože pro představení toho svého bude potřebovat více času. To znamená, že stanovisko protistrany by nejspíše ve světle kritiky obstálo. V horším případě by mluvčí A2 nereagoval na kritiku negace vůbec, a tak by negativní stanovisko obstálo určitě, protože v debatě platí pravidlo, že mlčení znamená souhlas (mluvčí by tedy dal implicitně najevo, že s kritikou protistrany souhlasí). Navíc omezí negaci v dalším působení v debatě, protože původní kritika negace by vlastně přišla vniveč, a negace by se musela ve své poslední řeči (N2) vypořádat s úplně novým problémem, novým řešením a ještě obhajovala ty své. To by v rámci časového limitu pravděpodobně mluvčí N2 také nestihl.

Proto se je nutné, aby se oba mluvčí týmu drželi původního plánu, pořádně ho propracovali a po celou dobu debaty si za ním stáli.

Aby byl tým konzistentní a týmová spolupráce šla hladce, je dobré:

- aby se na přípravě stanoviska podíleli obojí členové týmu. Budou pak vědět, co je cílem jejich argumentace nebo jak zareagují na možné stanovisko soupeře,
- aby si debatéři dělali poznámky nejen, když mluví jejich oponent, ale také, když mluví člen jejich týmu. Někdy se stává, že především první mluvčí nestihne říct všechno tak, jak bylo v plánu. Druhý člen týmu bude díky poznámkám vědět, jak v obhajobě stanoviska pokračovat,
- aby spolu během debaty členové týmu komunikovali například pomocí vzkazů na malých lístečcích. Když si debatéři navzájem sdělují své nápady, mohou pak utvářet další obsah debaty společně,
- aby se členové týmu navzájem podporovali a povzbuzovali. Ne každému se vždy daří a především pro nové účastníky mohou být jejich první debaty náročné. Nezřídka se stává, že debatéři ze stresu zapomenou, co vlastně chtěli říct. Když se však před výstupy navzájem podrží a jeden druhému poradí, atmosféra v týmu zůstává příjemná a strach z projevu je rázem mnohem menší.

1.7 KDO DEBATU VYHRÁVÁ?

Každou debatu posuzuje rozhodčí. Přistupuje k debatě jako běžný vzdělaný člověk, nahlíží na ni objektivně a nezohledňuje při rozhodování svůj osobní názor nebo poznatky získané svou specializací – tedy například, pokud je rozhodčí inženýrem ekonomie, nepenalizuje debatéry za to, že neznají fakta z oblasti ekonomie, která on zná.

Ve vyhodnocení debaty rozhodčímu pomáhá 7 níže uvedených kritérií. Naplnění každého z nich je hodnoceno 0–3 body. V debatě vítězí tým, kterému se skrz tato kritéria povede lépe obhájit své stanovisko. Vítězství týmu koresponduje s bodovým ziskem. Tým, který debatu vyhrál, proto nesmí obdržet nižší počet týmových bodů (nepřichází v úvahu tzv. „low point win“).

Kritéria hodnocení debaty

- 1) Tým dokázal představit a obhájit vlastní stanovisko.
- 2) Tým dokázal kritizovat obhajobu oponentů.
- 3) Tým svůj návrh dokázal bránit proti kritice oponentů.
- 4) Tým dokázal pokládat dobře mířené smysluplné otázky a dokázal soupeři vhodně odpovídat.
- 5) Projev mluvčích byl přesvědčivý z hlediska stylu: srozumitelnosti, použití jazyka i gestikulace.
- 6) Mluvčí působili jako tým.
- 7) Mluvčí podložili své stanovisko důkazy.

Jistě si ted’ kladete spoustu otázek. *Co je to to stanovisko? Jak najít problém teze? Jak má vlastně vypadat řeč?* Předchozí kapitoly sloužily především k tomu, aby vám pomohly představit si, jak debata vypadá – že se v ní střetávají dva týmy o dvou řečnících a v časovém

limitu vedou argumentační souboj, ve kterém se snaží prosadit své řešení společenského problému. Všem jejím důležitým součástem, tedy tomu, jak debatovat, se dopodrobna věnují další kapitoly této příručky. V nich rozebereme všechny úkony, které soutěžící pro úspěšnou účast v debatě potřebují. Po seznámení s nimi by měli být schopni nejen zaujmout vlastní stanovisko k libovolné tezi, ale především vyrazit na debatní soutěž a zvládnout ji se vším všudy.

2. TEZE

Teze je klíčem ke každé debatě, protože říká, o čem celá debata bude a naznačuje její očekávaný směr. U ní tedy příprava začíná.

Cílem soutěže Debatíada je mj. nabídnout prostor pro uvědomění a utváření si vlastního názoru na to, jak by svět měl vypadat. Snahou je nabídnout takové teze, které budou svým obsahem účastníky zajímat. Proto se jich obvykle přímo týkají nebo vychází z témat, která jsou jim blízká. V debatě pak mají možnost ukázat, že svět či společnost by mohly být lepšími a lépe fungujícími. A i když nakonec v rámci strategie nebo přiřazené strany přímo svůj názor neobhajují, příprava na konkrétní téma jim pomáhá formovat ho.

Ve naší debatě jsou teze formulovány jako návrhy. Například:

„Vánoce bychom měli oslavovat jinak.“

„Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by se měla změnit.“

Nebo: „ČR by měla lépe chránit oběti domácího násilí.“

Jak si ale můžete všimnout, tyto návrhy nejsou nijak konkrétní. Neříkají, proč by se mělo něco změnit (jako by to bylo u teze: „Měli bychom zmírnit dopad Vánoc na životní prostředí.“), ani jak by se to mělo změnit (jako by to bylo u teze: „Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by měla být obohacena o aktivity se sportovním zaměřením.“). To je právě úkolem debatérů.

Každá teze je tedy impulsem k přemýšlení o důležitých otázkách v širokých souvislostech. Nabízí velké množství způsobů, jaké stanovisko je k ní možné zaujmout. Je tak jen na debatérech, který z jimi objevených problémů vyhodnotí jako nejzávažnější, a které řešení jako nejfektivnější. Předtím je ale musí dokázat odhalit.

2.1 VYMEZENÍ POJMŮ

Jedním z kroků, který je před zaujetím stanoviska nutné udělat, je položit si otázku: Co teze vlastně znamená? U většiny tezí je jejich význam poměrně jednoznačný. Může se ale stát, že teze obsahuje slova, slovní spojení či pojmy, které nesou různé významy nebo je možné interpretovat je různými způsoby. Ve všech případech platí základní pravidlo: K vymezení pojmu v tezi se přistupuje rozumně a při interpretaci slov by se debatéři neměli vzdalovat

jejich prostému významu. Nejen proto, aby sami sobě nepřidělávali práci, ale také proto, aby byl jejich přístup k tezi férový vůči soupeři.

Příklad:

Teze zní: „Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by se měla změnit.“

(Na tezi tohoto typu byste narazili pravděpodobně ve školním kole Debatíady, protože jen tam je téma všem účastníkům společné.)

V tomto případě je interpretace teze poměrně zřejmá: Ve městě, ve kterém debatéři žijí a chodí do školy, je nevyhovující nabídka činností, kterými lze naplnit volný čas. Měla by proto být jiná, než je ted'

Co je přesto možné v tezi interpretovat různými způsoby, je slovní spojení: „naše město“. Ne všichni debatéři totiž musí bydlet ve městě, ve kterém chodí do školy. Mohou třeba dojíždět z jiné blízké obce, kterou tak za „své město“ považují. Debatovat o městě, kde se škola nachází, je však nejpraktičtějším a nejférovějším řešením. Právě proto, že ho debatéři každý den navštěvují, ho dobře znají, a jeho stav se jich bezprostředně týká. Může tedy proběhnout plnohodnotná debata, protože když je téma oběma stranám společné, mají se o čem přít.

Jeden z týmů se však rozhodne na soupeře vyzrát. Jako „naše město“ zvolí Prahu, přestože bydlí a turnaj se odehrává v Českých Budějovicích. Důvodem údajně je, že k ní cítí silný vztah – hlavní město země je z kulturních, historických i jiných důvodů velmi důležité nejen pro ně, ale i pro všechny občany. Každý občan ČR tam navíc čas od času jede na výlet a tráví tam čas, proto je Praha město nás všech. Plánem tohoto týmu je protistranu nachytat. Určitě je totiž připravena nacházet problém a jeho řešení v Českých Budějovicích, takže na Prahu nebude připravena a bude to jednoduchá výhra.

To ale vůči soupeři není fér. Cílem debaty je nacházet řešení společenských problémů pomocí kultivované diskuse, a proto není v pořádku protistranu pomocí podobných úhybných manévrů znevýhodnit. Tezi by proto mluvčí měli uchopit tak, at' v debatě pro obě strany vznikne dostatečný prostor projevit se.

3. ARGUMENTACE

Formát Debatíady je ve srovnání s jinými formáty soutěžních debat poměrně specifický. Jen v málo formátech totiž debatéři přednáší plán. Obvykle přednáší konkrétní argumenty pro podporu teze (na straně afirmace) nebo argumenty vyjadřující nesouhlas s tezí (na straně negace), např.

Teze zní: „Sociální sítě by měly být zrušeny.“

Afirmace může tezi podpořit například následujícími argumenty:

- Protože způsobují závislosti

- Protože jsou platformou pro kyberšikanu
- Protože dětem a starším uživatelům na nich hrozí nebezpečí (reklama, predátoři, sňatkoví podvodníci, šmejdi)
- Protože jsou platformou pro šíření fake news a dezinformací

Přestože účastníci Debatídy nepřednáší takto izolované argumenty (ve svém projevu neříkají: „Naším prvním argumentem je... Argumentem č. 2 pro podporu teze je...“), je důležité si uvědomit, že stále argumentují. Argument je totiž prostředek, který mluvčímu pomáhá dokázat, že jeho tvrzení platí. A jak bude řečeno ještě mnohokrát, dokazovat, zdůvodňovat a vysvětlovat – a tedy argumentovat – je pro přesvědčivost řeči klíčové.

3.1 VÝZNAM ARGUMENTU

Argument je možné představit si jako rozsáhlejší vysvětlení toho, proč si mluvčí něco myslí, nebo proč něco tvrdí. Pokud mluvčí neargumentuje, ale pouze konstatuje, pravděpodobnost toho, že se mu podaří posluchače o svých tvrzeních přesvědčit, je nižší. Představme si například následující situaci:

Došlo k růstu cen potravin. Vaše babička si na internetu přečetla článek, který říká, že tato situace má přece jen nějaká pozitiva. Lidé budou jist méně a díky tomu se zamezí obezitě. Proto by vláda neměla s růstem cen potravin nic dělat. Vy víte, že realita je jiná.

Pouhým konstatováním: „Tak to ale není,“ by se vám však asi nepodařilo babiččin názor změnit. V takovém případě totiž poskytujete posluchači prostor pro to, aby si důvod vašeho nesouhlasu domyslel sám. A babička by jej mohla interpretovat třeba jako provokaci: „No jo, když jsem stará, tak nemůžu mít nikdy pravdu.“

Proto je lepší své tvrzení odargumentovat: „Já si myslím, že obezita bude naopak ještě palčivějším problémem. Lidé musí něco jist, proto budou jist levnější potraviny. A ty jsou levné proto, že jsou nekvalitní. Obsahují přísady, jako jsou konzervanty, vysoké množství soli nebo cukru, což poškozuje lidské zdraví. Zdravotní problémy tak budou přetrvávat a možná budou ještě horší, protože kvalitní potraviny si bude moci dovolit ještě méně lidí než do též. S tím se musí něco udělat.“

V takovém případě posluchač, tedy babička, vidí konkrétní důvody, kvůli kterých máte opačný názor. Díky tomu, že jste vysvětlili, jak jste k nim došli, posluchač vnímá, že je vaše argumentace realistická a že se vámi popisovaná situace opravdu může stát. A nakonec tedy může změnit názor.

Proto by měli každé své tvrzení podložit argumenty i účastníci Debatídy. Pomocí argumentů totiž lépe přesvědčí rozhodčího, že právě jejich stanovisko je silnější.

3.2 JAK NA ARGUMENTACI

V programech ADK představujeme jako pomůcku pro úspěšné sestavení argumentu následující formální strukturu:

- tvrzení = to, co řečník dokazuje

→ *Problémy s obezitou potrvají.*

- vysvětlení = rozvedení myšlenky, popis jednotlivých logických kroků, které vedou k naplnění tvrzení

→ *Protože lidé stále budou potraviny kupovat, ale budou muset kupovat potraviny nekvalitní, které škodí zdraví.*

- důkaz = podpora argumentu příkladem z reálného světa (více o dokazování se dozvíte v kapitole 5. – Dokazování)

→ *v debatě např. statistika o tom, které potraviny způsobují zdravotní problémy ve srovnání s jejich cenou*

- dopad = závěr, ke kterému tvrzení vede (více o dopadech se dozvíte v kapitole 4.1.1 – Dopady problému a 4.3.1 – Dopady řešení)

→ *Lidí se zdravotními problémy spojenými se stravováním bude ještě více.*

V případě Debatiaď je však nejdůležitější myslit na to, že až na nevyvratitelná fakta (typu „ČR má přibližně 10 milionů obyvatel,” nebo: „jedna molekula vody se skládá ze dvou atomů vodíku a jednoho atomu kyslíku“) je nutné, aby debatéři vysvětlili vše, co tvrdí. Protože stanovisko je definováno už jednou formální strukturou (problém + řešení), není nutné na ni šroubovat ještě strukturu argumentu. Ta může být implicitní (Debatéři nemusí říkat: „Tedy vám přednesu své tvrzení, tedy vám vé tvrzení vysvětlím...“), formální struktura argumentu je zkrátka jen prostředkem, který může pomoci při vlastní strukturaci myšlenek a projevu. Debatéři ji tedy mohou využít, aby ověřili, zda jsou jejich tvrzení dostatečně vysvětlena a podložena, protože jedině pak jsou přesvědčivá.

4. STANOVISKO

V běžném životě znamená slovo stanovisko něco jako názor nebo postoj, který jedinec vůči něčemu zastává. V debatě částečně také, může totiž zahrnovat základní ideu týmu, pozici ze které, či ve prospěch které argumentuje. Především je ale význam tohoto slova přenesený a označuje konkrétní řečnický úkon. Stanoviskem se myslí realizace problematiky, která se v tezi nachází. Je to vše, co řečníci ve svém projevu prezentují.

Po debatě tak můžete slyšet věty:

„Jejich stanovisko nedávalo smysl.“ = Oponenti použili argumenty kterým jsme neporozuměli, celek se nám nějak ztrácel, nevěděli jsme, proč je problém problémem a jak ho řešení vyřeší.

„Měli jsme fajn stanovisko, ale jeho řešení jsme moc nedomysleli.“ = Celková interpretace a strategie byla v pořádku, náš nápad byl dobrý, jen řešení bylo problematické.

Pokud jste nějakou debatu neviděli, můžete se třeba zeptat: „Jaké to bylo?“ a odpověď by vám mohlo být: „No, afirmace přišla se zajímavým stanoviskem. Tvrzeli, že...“

Určitě jste si již v předchozích pasážích všimli, že stanovisko má své formální náležitosti. Při formulaci svého stanoviska musí každý tým vymezit problém, který se podle něj v tezi skrývá, a poté navrhnout jeho řešení. Jakmile se týmu povede problém identifikovat a jeho funkční řešení nalézt, má napůl vyhráno. Jak na to?

4.1 ZNALOST AKTUÁLNÍHO STAVU

Aby bylo možné zjistit, co by vlastně bylo dobré změnit k lepšímu, je nejprve nutné odpovědět na otázku: Jaká je situace ted? Popisovat současný stav věcí vypadá zdánlivě zbytečně, ten přeci každý zná. Můžeme si však být jisti, že opravdu víme, jak náš svět funguje? Není to, co víme, jen klišé, předsudek či často opakovaný názor?

Někdo řekne: „Televizní seriály jsou hloupé.“ A když se ho zeptáte které, odpoví, že neví, protože se na ně nedívá. Jak ale potom ví, že jsou hloupé? Jiný může říct: „Město se nestará o občany s postižením.“ Ví ale skutečně takový člověk, kolik peněz město investuje do projektů na pomoc těmto občanům? Kolik jezdí ve městě nízkopodlažních autobusů? Kolik přechodů je vybaveno zvukovými signály? Kolik veřejných budov je bezbariérových?

Zvykli jsme si vynášet soudy, aniž bychom měli dostatek informací. A někdy informace máme, ale jsou nepřesné. A jindy jsou informace, které máme, úplně nepravdivé.

Jestliže budou mluvčí chtít ve svých řezech ukázat, že se má něco změnit, musí nejprve velmi přesně vědět, jaký je současný stav věcí. Bez znalosti současného stavu není možné přesvědčivě ukázat, že problém skutečně existuje. A obráceně: s dokonalou znalostí současného stavu lze lépe najít nedostatky, které má.

Aby se debatérům povedlo rekonstruovat podobu aktuálního stavu, je potřeba, aby zjistili informace různého charakteru ze zdrojů různého typu. O tom, jak vyhledávat informace a zdroje uvádíme více v kapitole 5. - Dokazování. Zde zatím naleznete alespoň pro představu příklad toho, jak by takový přehled mohl vypadat. Použijeme k tomu opět příkladovou tezu: „Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by se měla změnit.“

Pro zjednodušení budeme pracovat s imaginárním městem X. Aby bylo možné odhalit problém, je dobré si zjistit například následující:

Jaké volnočasové aktivity město poskytuje:

Debatéři zjistili, že nabídka volnočasových aktivit je opravdu široká. Ve městě je možné navštěvovat velké množství kroužků (od modeláře po Minecraft), působí tam široká škála sportovních klubů (od basketbalu po veslování), město má 2 základní umělecké školy, 13 poboček městské knihovny, městské kulturní středisko nabízí jazykové kurzy, pořádá kulturní akce (od živých přenosů z Metropolitní opery v Londýně po velikonoční slavnosti na náměstí), je tam kino, koupaliště, skatepark...

Jaká je cena volnočasových aktivit a jak jsou financovány:

Debatéři zjistili, že ceny volnočasových aktivit jsou nízké až průměrné. Dívali se na ceny lístků na různá veřejně přístupná místa (kino asi 150 Kč, hodina plavání 35 Kč, celodenní vstupné na koupaliště 100 Kč, kroužky a sporty mezi 250 – 3000 Kč za pololetí atd.). Většina aktivit je poskytována příspěvkovými organizacemi, kterých je město zřizovatelem, proto jim poskytuje své dotace. Ostatní náklady jsou hrazeny nejčastěji z členských příspěvků, darů nebo dotací EU. Například středisku volného času v uplynulém roce přispělo město na chod 3 miliony, 2 miliony získalo středisko jinými cestami (v návrhu rozpočtu označeno „ostatní výnosy“), ostatní náklady byly hrazeny z členských příspěvků. Celkové náklady tvořily přibližně 10 milionů korun.

Komu jsou aktivity určeny:

Nejvíce možností nabízí město dětem a mládeži, většina zájmové činnosti je určena věkovému rozpětí 5 - 18 let. Druhou skupinou, na kterou se město viditelně soustředí, jsou senioři, pro ty jsou pořádány organizované kulturní a společenské akce městským kulturním střediskem i jinými institucemi.

Tyto 3 informace jsou pro porozumění aktuálnímu stavu opravdu důležité. U této, ale i u jiných tezí, se však nabízí ještě mnoho dalšího, co může pomoci jeho podobu rekonstruovat. Důležité je zjistit například informace, se kterými lze ty uvedené výše porovnat a vyvodit z nich závěry. Třeba to, jestli jsou aktivity pro občany finančně dostupné, lze zjistit tak, že debatéři porovnají jejich cenu s příjmy a výdaji průměrné domácnosti ve svém městě, aby věděli, zda si je mohou obyvatelé města dovolit. Je možné zkoumat návštěvnost akcí a vyhodnotit tak jejich smysluplnost. Zda je nabídka aktivit široká se dá zjistit tak, že ji porovnají s nabídkou aktivit v jiném městě, které má podobný charakter jako to jejich (podobný počet obyvatel, z nich podobný počet dětí atp.). Také může být praktické zjistit něco o vývoji nabídky volnočasových aktivit v minulých letech - zda se snižuje, zvyšuje, nebo je dlouhodobě stejná, a proč tomu tak je. A možná dokonce při hledání informací narazí přímo na články a jiné příspěvky upozorňující na nevhodující aktuální stav, takže budou mít přehled i o názoru veřejnosti.

Aktuální stav skutečností ovlivňuje mnoho faktorů. Ty spolu navíc různě souvisí a navzájem se ovlivňují. Poté, co je debatéři objeví, dokáží identifikovat problém jedna dvě. Budou mít totiž v rukou materiál, který mohou podrobit kritické analýze.

Pozor: Aktuální stav je v debatě nutné brát v potaz v podobě, která odpovídá skutečnosti. Není v pořádku záměrně fakta opomíjet nebo je zamlčet (například proto, že sestavit stanovisko by pak bylo snadnější). Nejen, že takové počínání může být neférové vůči oponentům, ale hlavně, pokud oponenti tuto nesrovnalost odhalí, je pro ně mnohem jednodušší takové stanovisko podrobit úspěšné kritice.

Výše jsme popsali aktuální stav volnočasových aktivit města X. Představme si, že afirmace uvede problém následujícím způsobem: *Město X neposkytuje dostatek volnočasových aktivit dětem, děti se proto nerozvíjí a tráví čas u počítače nebo posedáváním v obchodních centrech. Nedostatek aktivit pro děti může vést k tomu, že se chytí špatné party a dlouhou chvíli si budou krátit činnostmi, které poškozují jak je a jejich zdraví, tak jejich okolí (např. pití alkoholu).* Negace si je ale vědoma aktuálního stavu věci, a tedy ví, že aktivit pro děti město X nabízí spoustu. Naprostě jednoduše proto dokáže, že k těmto jevům ve městě v takto velké míře nedochází, a tím pádem problém neexistuje.

4.2 PROBLÉM

Hledání problému odpovídá na otázku, proč se o tomto tématu vlastně debatuje. O tématech, která nejsou kontroverzní, není debatovat nutné. Ale tam, kde se problémy nachází, horlivá diskuse probíhá.

O tom, co je to problém, se asi nemusíme bavit. Úkolem mluvčích je najít jev, který něco nebo někoho poškozuje (společnost, určitou skupinu obyvatelstva, klima, situaci ve městě). Jeho vyřešením tak bude život celé společnosti nebo některé zúčastněné skupiny kvalitnější.

Jaké problémy by mohly plynout z naší příkladové teze? Pokud odhlédneme od konkrétní analýzy současného stavu, kterou jsme popsali výše, mohou být problémy s volnočasovými aktivitami v libovolném městě například:

- nedostatek
- přebytek
- nedostatečný výběr
- vysoká cena
- aktivity neodpovídají poptávce

Pravděpodobně po analýze současného stavu přijdou debatéři na to, že problémů je v tezi možné identifikovat více než 1. To, který problém budou v debatě řešit, záleží jen na nich. Je ale nutné, aby byli v případě potřeby schopni obhájit, proč se soustředí právě na něj – je nejzávažnější ze všech problémů? Nebo tak závažný není, ale narozdíl od jiných problémů je jeho řešení levné, efektivní a stále zúčastněným aktérům zlepší život? Obě kritéria jsou v pořádku, dokud si je uvědomují a dokáží je v případě kritiky oponentům a rozhodčímu vysvětlit.

4.1.1 POPIS PROBLÉMU

Jakmile dokáže tým problém odhalit, je nutné vysvětlit, proč je to vlastně problém – proč by se společnost něčím takovým měla zabývat. U toho je potřeba zamyslet se nad dvěma aspekty, které každý problém tvoří.

- a) Příčina problému, tedy to, co ho způsobuje
- b) Dopady problému, tedy to, co z něj vyplývá – jak společnost poškozuje

Pokud se debatérům povede problém důkladně popsat, bude pro ně mnohem jednodušší prokázat, že jejich řešení ho opravdu vyřeší – že jejich řešení změní společnost k lepšímu.

Příčina problému

Problém a jeho příčina spolu úzce souvisí. Identifikovat příčinu problému může být výhodné, protože je poté snazší nalézt jeho efektivní řešení. Například:

Teze zní: „Systém známkování na českých školách by se měl změnit.“

Problémem známek může být to, že žáky demotivují a deprivují. Přestože se někteří žáci učí na test sebevíc, nakonec stejně vždycky dostanou špatnou známku, a pak už nemají motivaci dál se snažit.

Tento problém však pravděpodobně nezpůsobuje existence známek sama o sobě, takže je nutné pátrat po tom, proč jsou známky pro žáky takovým strašákem. Příčinu problému můžeme odkryt, když se pokusíme známky blíže charakterizovat. Známka je zpětná vazba učitele, která by měla hodnotit žákův výkon v celé jeho komplexnosti: znalosti, dovednosti, přístup, zájem. Pokud žák dostane špatnou známku, ví, že by na sobě měl zapracovat a své výkony tím zlepšit. Protože je ale známka jen symbolem, není z ní čitelné co a jak by měl zlepšit. Žáci jsou tedy nejprve nuceni zkusit najít ideální systém přípravy do školy sami, ale pokud se jim to dlouhodobě nedaří, přestávají se kvůli frustraci ze stále se opakujících špatných známk snažit. Snahu totiž známka nezohledňuje. → Příčinou problému tedy je, že známky jsou příliš zjednodušený způsob hodnocení. Proto nejen, že nemohou plnit svůj účel zpětné vazby, ale dokonce i škodí.

Jak již bylo řečeno, díky identifikaci příčiny je mnohem jednodušší nalézt efektivní řešení. Např. by bylo možné nahradit známky slovním hodnocením, ve kterém by mohl učitel žákům poskytnout konkrétní rady. A to jim může pomoci se opravdu zlepšit. Tento problém je ale možné řešit také jinak. Například by bylo možné žáky známkovat vždy jen na konci každého pololetí a v průběhu roku je nehodnotit, aby se nestresovali. Dokážeme se však tímto opatřením problému zbavit? Pravděpodobně ne. To, že budou žáci hodnoceni méně často neznamená, že známky nezůstanou pořád stejnými známkami. Příčina problému, jeho jádro, tedy zůstane nedotčeno, a problém bude dál existovat.

Někdy je ale příčina s problémem spojena tak úzce, že není nutné vidět ji jako samostatnou část stanoviska, nebo je na první pohled zřejmá a není nutné jí věnovat větší pozornost.

U teze: „Stát by měl lépe pečovat o občany na venkově.“ by třeba afirmace mohla problém vidět v tom, že na venkově často není dostatek služeb (lékař, MHD, škola, potraviny). Lidé proto, aby nemuseli dojíždět, z venkova odchází. Zde je velmi problematické určit, který z těchto dvou jevů způsobuje ten druhý. Je nedostatek služeb způsoben tím, že lidé dochází? Odchází lidé kvůli nedostatku služeb? Obojí je podstatné, oba problémy spolu úzce souvisí, proto stačí, když debatéři obojí v debatě představí, a nutně nemusí příčinu problému vymezovat.

Dopady problému

Dopady problému jsou nežádoucí jevy, které problém způsobuje. Jsou to aspekty, které jsou pro společnost impulsem problém řešit. Jako příklad můžeme využít výše zmíněnou tezu: „Systém známkování na českých školách by se měl změnit.“

Výše jsme konstatovali, že žáci, kterým se příprava na testy a zkoušení nedáří, dostávají opakovaně špatné známky. Tohle tvrzení samo o sobě ještě dopadem problému není, je jím to, co skutečnost špatných známk žákům způsobuje. Žáci, kteří opakovaně dostávají stále jen špatné známky, mohou:

- být frustrovaní a demotivovaní se na další písemky jakkoliv připravovat,
- být demotivovaní dávat pozor i při samotné výuce, protože vědí, že test se jim stejně nepodaří, tak není nutné ve škole vnímat,
- před každým testem cítit úzkosti a tedy mohou čelit velkému psychickému tlaku a strachu do školy chodit.

Problémy nekončí ve škole, jakmile žáci přijdou se špatnými známkami domů, potýkají se s nespokojeností svých rodičů, která může vyústit v trest (zákaz používání mobilu, domácí vězení). Všechny tyto okolnosti život mladých velmi negativně ovlivňují a mohou vést až k odporu vůči škole samotné.

Už výše zmíněné dopady jsou velmi závažné. Na problém je však možné nahlížet také z perspektivy společnosti jako celku. Bylo by možné konstatovat, že známky zabraňují naplňování vzdělávacích cílů (žáci nedávají pozor a nepřipravují se na testy a zkoušení = s žádnou látkou se neseznámí a nic se nenaučí) a tím pádem plošně snižují kvalitu vzdělání. To, co nízká kvalita vzdělání způsobuje společnosti, si již jistě dokážete představit.

Pokud si debatéři uvědomí, jaké dopady z jimi nalezeného problému plynou, a následně je v debatě popíší, bude zřejmé, že je jejich problém opravdu závažný, a tedy řešit jej je nutností.

4.1.2 PROBLÉM – SHRNUTÍ

Když tým představuje svůj problém, je dobré pamatovat na tyto 3 zásady:

- 1) Problém je nutné vyvozovat z opravdové podoby současného stavu věcí.

- 2) Je nutné dobře ho vysvětlit a ukázat, proč je jev problematický, případně uvést příčiny jeho existence.
- 3) Vyvodit z něj dopady, aby bylo zřejmé, proč je problém nutné řešit.

Vraťme se zpět k tezi: „*Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by se měla změnit.*“ Konečná podoba problému by mohla vypadat například takto: *Zdánlivě to vypadá, že v našem městě X je volnočasových aktivit dostatek a jsou i poměrně dobře finančně dostupné. Na jednu skupinu obyvatelstva se však zapomíná, a to jsou mladí lidé vysokoškolského věku, případně lidé čerstvě po studiu na vysoké škole. Ti nemají možnost se u nás ve městě realizovat: mohou být sice členy sportovních klubů, ale například činnosti z oblasti vzdělávání jim město, ani nikdo jiný, neposkytuje. Kulturní akce také cílí především na děti nebo seniory (farmářské trhy, dechovka v parku apod.), ale kulturní vyžití pro mladší občany je ve městě minimální. I sami občané z této věkové skupiny vyjadřují nespokojenosť např. na sociálních sítích. Do paměti se nám vryla iniciativa občanů vyjadřující nesouhlas s počínáním ředitelky Městského kulturního střediska Petry Kolářové, která odmítla pronajmout místní kino skupině občanů pro uspořádání hudebního festivalu malých městských kapel, ale později kino ve stejném termínu poskytla organizaci nabízející předražené nádobí seniorům. Prý se bála, že by festival neměl dostatečnou návštěvnost a organizátoři by neměli z čeho nájem zaplatit, přestože očekávaná návštěvnost byla vysoká a festival měl své sponzory. Je jasné, že se město na děti a seniory soustředí, protože dohromady tvoří přibližně 65 % obyvatelstva. Absence volnočasového vyžití pro mladší občany však značně přispívá tomu, že lidé v produktivním věku z města odchází. Odhaduje se, že v příštích pěti letech budou děti a senioři tvořit už 70 % populace města. A to má negativní vliv jak na ekonomickou situaci ve městě, tak i na obecnou spokojenosť občanů, protože bez pracovníků je ve městě málo služeb. Proto si myslíme, že je nutné, aby se město začalo orientovat také na mladé, bude tím pro ně o dost atraktivnější a nebudou z města odcházet.*

4.3 ŘEŠENÍ

Řešení je druhou povinnou formální náležitostí, kterou je nutné v rámci stanoviska představit. Poté, co se debatérům podaří analyzovat současný stav a odhalit v něm problém, najít jeho řešení by už nemělo být složité. Řešení se snaží nalézt tak, aby pomohlo zúčastněným stranám, na které se ve svém stanovisku soustředí. Silné řešení je takové, které:

- je funkční a odstraní problém (úplně, anebo jej alespoň podstatně zmírní),
- je realizovatelné (např. nebudeme muset čekat, až bude objeven nový lék nebo nový zdroj energie, je možné na něj sehnat finanční prostředky apod.),
- je výhodné (tj. problém bude odstraněn lépe či výhodněji než jinými možnými způsoby, zejména pak lépe, než tak, jak navrhují oponenti).

Zároveň by debatéři neměli zapomínat, že tuto „kvalitu“ svého řešení musí v debatě sami tvrdit a prokázat. Jako i u všech ostatních částí plánu se nelze spoléhat na to, že přednesené řešení

je natolik dobré, že jeho kvality jsou každému jasné a není je třeba dále dokazovat – naopak kvalitu je potřeba nastínit, zvláště pak, když její míra významně rozhoduje o vítězství v debatě.

Při výběru řešení mohou debatéři uplatnit jak svoji kreativitu, tak například společensky diskutované návrhy řešení nebo řešení fungující v jiných školách, městech či zemích.

Debatéři například často u tezí týkajících se změny školského systému jako řešení navrhují vzdělávací systém fungující ve Finsku. Finský systém vzdělávání je velmi úspěšný, je možné o něm najít spoustu materiálů, bylo zde také provedeno velké množství výzkumů, které jsou dobře dostupné atd.

Jak by mohlo řešení vypadat u výše užívané příkladové teze „*Nabídka volnočasových aktivit v našem městě by se měla změnit.*“?

Problém bychom vyřešili tak, že přímo samotné město X zařadí do plánu svého rozvoje projekt na zatraktivnění města pro mladé občany, přičemž na volnočasové aktivity bude obzvláště kláden důraz. Především se jedná o aktivity jako: kulturní akce (koncerty, gastronomický festival, Zažij město jinak, festival v ulicích apod.), jiné kulturní prostory (galerie), restaurace, výukové kurzy neomezené věkem (např. jazykový kurz nejen pro seniory), úniková hra atp. K tomu je ale nutné také poskytnout mladým lidem prostor se do akcí zapojit, protože město samo může bez účasti cílové skupiny akci připravit tak, že nebude pro mladé lidí vyhovující (třeba proto, že si zaměstnanci Městského kulturního střediska nedokáží potřeby mladých představit). Tím je také zajištěno, že pracovníků pro organizaci takových akcí bude dostatek. Po finanční stránce je to poměrně jednoduché. Ve městě X je 4x do roka k vidění ohňostroj (Vánoce, Silvestr, Velikonoce a zářijová poutě). Myslíme si, že v dnešní době je ohňostroj naprostou zbytečností, protože škodí přírodě a zvířatům, hlavně ale každý z těchto 4 ohňostrojů stojí 4 miliony korun. Pokud by bylo nutné přistoupit ke kompromisu, myslíme, že 1 ohňostroj je naprosto dostačující, i když v ideálním případě by bylo na místě zrušit všechny. Město by pak mělo k dispozici 16 milionů korun, které je možné investovat do rozvoje volnočasových aktivit pro mladé lidi.

4.3.1 DOPADY ŘEŠENÍ

Tak jako problém nese své negativní dopady, řešení přinese nějaké pozitivní. Pokud se nad konkrétními dopady týmy zamyslí a v debatě je představí, posílí tím své stanovisko. Dokáží tím totiž, že si stanovili jasný cíl, kterého se snaží dosáhnout – ví, proč navrhují to, co navrhují.

Hlavním dopadem stanoviska je nejčastěji vyřešení problému. Někdy je však možné nalézt také jiné pozitivní dopady, které vznikají jako vedlejší produkt plánu. I na ty je možné v debatě poukázat.

Dopady u naší příkladové teze by mohly znít například takto: *Co by taková změna přinesla? V první řadě by se mladí lidé cítili ve městě lépe, protože by mohli svůj volný čas trávit aktivitami, které je naplňují, rozvíjí nebo při nich mohou relaxovat. To vše je pro spokojený život důležité.*

Lepší nabídka takových aktivit ale neovlivňuje pouze život jednotlivců, ovlivňuje také situaci celého města. To, že mladí lidé dostanou příležitost ve městě žít spokojený život, je důležité pro jejich motivaci se do něj po studiu na VŠ vrátit, případně z něj po ukončení studia na SŠ neodcházet. To je pro město velmi výhodné, protože v něm zůstane kvalifikovaná pracovní síla, čímž se zvýší počet a kvalita služeb. Z toho pak mohou těžit všichni občané města.

Prokázat, že k naplnění představených dopadů opravdu dojde, je v debatě velmi těžkým úkolem (koneckonců, jak uvádíme později v kapitole 6. o kritice stanoviska oponentů, jedna z hlavních strategií při kritizování je prokázat opak – že řešení nic nevyřeší, pozitivní dopady nevzniknou, nebo dokonce řešení způsobí nějaké dopady negativní). Aspektů, které mohou být pro dosažení pozitivních dopadů překážkou je mnoho, a asi není v našich silách představit je všechny. Pomůckou pro přednesení dobrých logických vysvětlení může pro debatéry být pokládat si při tvorbě stanoviska otázky začínající slovy *proč* a *jak*. Např.

- *Proč budou mít místní politici motivaci se mladým lidem věnovat, když většinu populace města tato věková skupina netvoří?*
- *Proč zvolené volnočasové aktivity do města mladé lidí opravdu nalákají?*
- *Proč se zlepší kvalita služeb, když mladí lidé ve městě zůstanou?*
- *Jak bude zajištěno, že se mladí lidé budou opravdu moci do organizace akcí zapojit?*
- *Jak budou aktivity financovány, když ušetřené peníze nebudou stačit?*

Tyto otázky pomáhají analyzovat tvrzení do větší hloubky. Pomáhají nacházet cesty, kterými se v rámci své analýzy a svých vysvětlení mohou debatéři vydat a jaké informace mohou ještě dále doplnit, aby byla analýza co nejlépe logicky vystavěná, její jednotlivé kroky propojené a tím pádem hůře vyvratitelné.

Poznámka: Otázky *proč* a *jak* mohou pomoci i u dalších částí stanoviska. Je užitečné položit si například otázku „*Proč je problém problémem?*“ nebo „*Proč k problému dochází?*“ Tuto pomůcku je tedy možné využívat vždy, protože v debatě je nutné vše dobře vysvětlit.

4.4 NEGACE A OBHAJOBA SOUČASNÉHO STAVU

Negace smí jako řešení problému představit také aktuální stav, pokud má pocit, že je řešením ideálním. V takovém případě je postup stejný jako u každého jiného stanoviska. I rozhodnutí hájit současný stav je vždy nutné odůvodnit, vysvětlit a podložit.

5. DOKAZOVÁNÍ

Až do této chvíle jsme se soustředili na dokazování tvrzení logikou. Je už asi poměrně jasné, že týmy musí vše, co tvrdí, odůvodnit a vysvětlit. Přesvědčivosti stanoviska však pomůže také, podpoří-li ho nějakým důkazem. Důkaz je v debatě termín, který označuje konkrétní faktické informace, či informace podobného charakteru, které debatérům pomohou bud' konkrétněji

ilustrovat jejich představu, nebo potvrdit její platnost v reálném světě. Tím pádem posluchače spíše přesvědčí o tom, že změna současného stavu povede k jimi popisovanému výsledku.

Dokazovat je třeba skutečnosti, které jsou podstatné, a které nejsou obecně známé, popř. zcela jasné. Zda něco je či není obecně známý fakt, se posuzuje pohledem běžného inteligentního člověka, který se základně orientuje v aktuálním dění. Překvapivá tvrzení je nejlepší dokázat vždy, jinak může být pro posluchače těžké uvěřit jim.

5.1 CO MŮŽE BÝT DŮKAZEM

- Fakta a statistiky = pravdivé a empirické poznatky, které podporují tvrzení; může se jednat o otázky ekonomické (růst HDP, nezaměstnanost), ale i o počet dopravních nehod nebo počet žáků, kteří uspěli u přijímacích zkoušek; je možné použít například při rekonstrukci aktuálního stavu tak, jak to ukazuje příklad výše.
- Průzkumy = rekonstrukce veřejného mínění, názory reprezentativního množství občanů na důležité společenské otázky (předvolební průzkumy, názory občanů na stavbu nové dálnice, na investování městských peněz), zkoumání stavu nějaké skutečnosti (např. průzkum toho, jaké podmínky pro učení mají děti v českých domácnostech); je možné použít například při popisu problému, pokud jsou respondenti v průzkumu stejněho názoru jako debatéři a problém ve společnosti také vnímají.
- Vědecké výzkumy = systematicky a věrohodnými metodami získávané znalosti o fungování světa (psychologický výzkum o vnímání podprahových signálů v reklamách, o přičinách globálního oteplování); je možné použít například při prokazování dopadů (výzkum říká, že nastane to, co tvrdí i debatéři)
- Názory odborníků = tvrzení odborníků v určité oblasti nejen ve vědeckých časopisech, ale také například na sociálních sítích nebo v jiných médiích (vyjádření Dany Drábové na téma jaderné energetiky v rozhovoru pro ČT); je možné použít například při popisu problému, pokud jsou odborníci stejněho názoru jako debatéři a problém ve společnosti také vnímají nebo při prokazování dopadů (např. odborník tvrdí, že pokud do pěti let nevyřešíme X, nastane Y).
- Paralely a analogie = analogický jev je takový, který sdílí všechny nebo valnou většinu rysů a principů s jevem, který popisují mluvčí; analogii je možné využít při prokazování dopadů (pokud dopady nastaly u jevu X, nastanou i u jevu Y) či principů, které by ve společnosti měly či neměly platit (pokud platí princip X, měl by platit i princip Y). Například: *Pokud strana afirmace ve svém řešení tvrdí, že by měla být zavedena daň na nezdravé potraviny, protože poškozují lidem zdraví, jako analogii může použít případ alkoholu a tabákových výrobků. Obojí konzumují lidé, protože je to jejich svobodné rozhodnutí, ale protože obojí působí jak jim, tak lidem v jejich okolí, zdravotní problémy, daň zajistí vyšší množství peněz ve státní pokladně pro léčbu případných onemocnění. Nezdravé potraviny mají na lidské zdraví také velmi negativní*

dopad (civilizační choroby jako obezita nebo ateroskleróza), proto by lidé konzumující tyto potraviny měli pomocí daní přispívat na svou případnou léčbu.

Poznámka: Debatéři by měli vždy ilustrovat, v čem je jimi vybraný příklad analogický, jaké rysy spolu popisované jevy sdílí. Ne vždy je totiž analogie na první pohled zřejmá. Daň na nezdravé potraviny je možné srovnávat například i s povinností používat v autě bezpečnostní pásy – stát pečeje o zdraví občanů, i když je tím omezuje. Jakmile mluvčí ve své řeči podobnosti nastíní, mohou mít jistotu, že i publikum bude jevy vnímat jako podobné a analogii tím pádem jako platnou.

- Příklady = ilustrace tvrzení; je možné použít kdykoliv, protože pokud mluvčí něco ilustruje pomocí konkrétního příkladu, pomůže tím posluchači lépe si představit, co svým tvrzením myslí a jak závažné je; příklady by měly mít faktický základ (např. když v debatě mluvčí prosazuje pokrokový model školství, jako příklad může využít finské školství).
- Příklady mohou být také logicky vydedukované z pozorování světa, i když je nelze doložit pomocí zdroje (např. při vykreslování dopadu na některou zúčastněnou skupinu je možné říct něco jako: „Představte si, jak může vypadat život matky samoživitelky.“ + samotná ilustrace). Zde se sice jedná spíše o řečnickou figuru než o důkaz v pravém slova smyslu, příklady tohoto typu je však velmi užitečné také používat, aby si posluchač dokázal lépe představit, co je konkrétním tvrzením myšleno.
- Svědectví = výpověď člověka, který má s tematikou teze přímou zkušenosť (válka, povodně, chudoba, inkluze); je možné použít například při popisu problému, pokud jsou svědkové stejného názoru jako debatéři a problém ve společnosti také vnímají; pozor, někdy však zkušenosť svědka nemusí mít dostatečnou výpovědní hodnotu (např. Pokud má někdo z rodinných příslušníků mluvčích negativní zkušenosť z prostředí českého zdravotnictví, neznamená to automaticky, že je tvrzení mluvčího podpořeno, pokud většina nebo alespoň značná část společnosti nemá zkušenosť podobné. Tento případ může být výjimkou z pravidla).
- Vlastní bádání = vlastní pozorování světa, vlastní výzkum, průzkum atp.; je možné použít kdykoliv, záleží na druhu bádání; pozor, výsledky musí být relevantní pro konkrétní tezi.

Např. pokud teze zní: „Nabídka v našem školním bufetu by se měla změnit,“ průzkum mezi žáky školy, kde se debatéři zajímají o jejich názory na školní bufet, je pro debatu hodnotným důkazem. Stejně tak, když se u teze týkající se jejich města vydají na magistrát a požádají o rozhovor místního politika. Pokud ale teze zní: „České školství by se mělo změnit,“ průzkum učiněný ve třídě není vhodným důkazem, protože vzhledem k malému vzorku odpovědí není pro celou Českou republiku reprezentativní.).

5.2 KVALITA DŮKAZŮ

V debatě je možné najít důkazy, které mají rozdílnou kvalitu (sílu). Často se stane, že debatéři přednesou ke stejnemu tvrzení protichůdné důkazy a rozhodčí bude muset následně posoudit, který z nich byl silnější. Ovšem i když k tomuto konfliktu nedojde, bude rozhodčí posuzovat relevanci a váhu daného důkazního prostředku (zda dostatečně dokazuje dané tvrzení). Kvalitu důkazů můžeme hodnotit podle následujících kritérií:

- Spolehlivost zdroje důkazu – důvěryhodnějším důkazem je statistika od uznávané instituce (ČSÚ, EUROSTAT), než například z lifestyleového časopisu, kde zpravidla není uveden zdroj dat. Pro podporu tvrzení týkajících se vědeckých otázek je lepší dát přednost vědeckým publikacím a recenzovaným časopisům před prostým vyhledáváním na Googlu nebo Wikipedii. Zároveň je u zdroje důležitá jeho objektivita – výzkum financovaný ropnými konglomeráty dokazující, že globální oteplování neexistuje, je na první pohled podezřelý.
- Aktuálnost – novější důkaz je, zvláště pro aktuální téma, vhodnějším důkazem. V případě, že oba týmy přinesou statistiku dokládající například výši nezaměstnanosti, bude rozhodčí za bernou minci považovat tu novější.
- Autorita – zejména při důkazu prostřednictvím názoru odborníků je potřeba zaměřit se na to, zda je citovaná osoba skutečně odborníkem v dané oblasti. V debatě je pak dobré vysvětlit, kdo je autorem důkazu, a proč je na danou problematiku odborníkem. Například názory předsedy České stomatologické komory v otázkách zubního lékařství je možné považovat za poměrně validní, zatímco jeho názory v oblasti politiky již méně.
- Reprezentativnost – důkaz by se měl vztahovat k většině případů, neměl by popisovat výjimku z pravidla (zejm. u příkladů a svědectví). Toto kritérium je podstatné také u vědeckých studií či průzkumů veřejného mínění (na jak velkém vzorku byla daná otázka zkoumána).
- Dohledatelnost – každý by měl být schopen podle bibliografických údajů nalézt stejné informace. Debatéři by měli mít i u samotné debaty důkazy k dispozici např. v elektronické podobě, aby byli v případě potříží schopni prokázat, že je informace opravdu dohledatelná.

5.3 JAK S DŮKAZY PRACOVAT

Aby týmu důkaz opravdu pomohl, je potřeba ho nejen přednést:

Např. *V roce 2019 utratil stát na důchodech 1 618 miliard korun.*

Ale i vysvětlit a vyvodit z vysvětlení závěr. Je zřejmé, že pokud se pohybujeme v miliardách korun, jedná se o obrovskou částku, která v debatě působí velmi důležitě. Sama o sobě je však tato informace velmi špatně čitelná. Důkaz je dobré s něčím porovnat nebo jej jinak analyzovat, aby byla jeho podstata zřejmá. V tomto případě by tedy bylo vhodné ukázat i:

- Jaký byl celkový státní rozpočet,
- kolik seniorů důchod pobíralo a jak byl vysoký,
- nebo jestli je taková částka vzhledem k životním nákladům pro seniory dostatečná.

Až když dojde k porovnání důkazu s dalšími společenskými jevy, je možné zjistit, co vlastně znamená. Třeba by se nakonec ukázalo, že je vzhledem k celkové výši státního rozpočtu výše zmíněná částka naprosto zanedbatelná a vzhledem k potřebám seniorů naprosto nedostatečná.

STANOVISKO – SHRNUTÍ

Tímto je stanovisko hotové! Ukázali jsme si, jak identifikovat důležitý společenský problém, jak vysvětlit, proč vzniká a proč je vlastně problémem, jak navrhnout jeho řešení, které je funkční, realizovatelné a díky pozitivním dopadům také výhodné a potřebné, a jak to vše podpořit důkazy. Nyní můžeme přejít k částem debaty, které je možné dopředu promyslet a připravit jen částečně, protože do velké míry vyžadují pohotovost a bezprostřední reakce.

6. KRITIKA STANOVISKA OPONENTŮ

Tak jako na půdě politických orgánů, i v debatě týmy navzájem reagují na svá stanoviska. Kritizovat stanovisko oponentů znamená dokázat, že by v rámci debatované problematiky neobstálo, a proto by pro něj rozhodčí neměl volit. Stejně jako například poslanec přesvědčuje jiné poslance, aby podpořili jeho návrh zákona a ne nějaký jiný.

Předtím, než se pustíme do samotných technik kritiky, je nutné si uvědomit, jaký přístup by debatéři měli ke kritizování soupeře zaujmout. Přestože v debatě onu oponenturu či nesouhlas se soupeřem nazýváme kritikou, rozhodně to neznamená, že by k oponentům měli zaujmout nepřátelský postoj. Kritika soupeře by měla být vždy konstruktivní, opodstatněná a především odůvodněná. Aby byl tým schopen stanovisko oponentů úspěšně kritizovat, je velmi důležité, aby soupeři naslouchal a dělal si u jeho řeči poznámky. Pokud totiž členům týmu unikne význam některého ze soupeřových tvrzení, může se jejich kritika minout účinkem.

Kritikou je stanovisko zpochybňováno. „Zpochybňení“ je argument, který ukazuje nedostatky ve stanovisku oponentů a žádá proto jeho odmítnutí nebo snížení jejího významu. Tím mluvčí ukazují, že by stanovisko oponentů neobstálo. I kritické argumenty je pak dobré podpořit důkazy.

6.1 STRATEGIE KRITIKY

Z formálního hlediska je možné napadnout jak problém, tak jeho řešení. Kterou z těchto strategií týmy zvolí, je na nich. Je však nutné se zamyslet nad tím, co je v konkrétní situaci výhodnější. Pokud je například problém oponentů opravdu závažný, není nutné ho napadnout

a stačí se věnovat jen řešení. Je totiž pravděpodobné, že by si protistrana svůj závažný problém stejně jednoduše obhájila.

6.1.1 PROBLÉM

Pokud se mluvčí rozhodnou napadnout problém, musí dokázat, že problém afirmace bud' a) vůbec neexistuje (a existuje jiný, který pak sami představí), nebo b) existuje, ale zároveň se ve společnosti vyskytuje jiný problém, který je závažnější než problém oponentů, a proto je nutné řešit jej přednostně. To, že nový problém je závažnější než problém oponentů, je nutné také odůvodnit. Pouhé tvrzení: „Náš problém je závažnější.“ tuto skutečnost neprokazuje.

Pozor, i alternativní problém se samozřejmě musí týkat teze. Například:

Afirmace přednesla své stanovisko k tezi: „Pravomoci prezidenta by se měly změnit.“ Negace pak kritizovala afirmativní problém slovy: „Ano, afirmace problém nastínila dobře, avšak ve společnosti nyní musíme řešit závažnější problémy, jako je například klimatická změna.“ A následně představila svůj plán pro lepší klimatickou politiku ČR.

Je samozřejmé, že závažných problémů existuje spousta a každý z nich je hodně řešení. Teze se však věnuje jen jednomu z nich a vede debatéry k tomu, aby zrovna o tomto konkrétním problému přemýšleli. Změnit téma debaty by bylo nefér vůči oponentům, protože na něco takového nebudou připraveni, proto taková strategie není povolena.

Negace podle pravidel také nesmí dokazovat, že v rámci teze neexistuje vůbec žádný problém. Teze ze své podstaty postihuje problematické otázky světa a lidské společnosti, proto by k řešení nějakého problému měla vést.

a) Příklad kritiky způsobem „problém neexistuje“ (volnočasové aktivity): *Přestože město nepořádá akce explicitně určené mladým lidem, myslíme si, že vyžití pro mladé je v našem městě dostatečné a především, že volnočasové vyžití není příčinou odchodu mladých lidí z našeho města. Jednak, i když nemáme v našem městě afirmací zmiňované hudební festivaly, mladí lidé se pořád realizovat mohou. Do nejbližšího velkého města je možné autobusem dojet za 20 minut, autem ještě rychleji. Zde mohou mladí navštěvovat například vzdělávací aktivity. Není to od nás vůbec daleko do přírody, na kterou strana afirmace úplně zapomněla. Blízké vrchy nabízí možnost jak výletu, tak případného kempování, což je pro mladé velmi atraktivní. A nakonec i aktivity v našem městě jako koupaliště nebo kino jsou pro mladé vhodné. Myslíme si tedy, že mladí mají spoustu příležitostí příjemného trávení volného času. A otázka jejich odcházení? To je způsobeno především nedostatkem pracovních příležitostí. Ve městě je možné pracovat ve službách, jako jsou restaurace, kadeřnictví nebo obchody. V okolí města se nachází hlavně fabriky a továrny. Mladí a především vysokoškolsky vzdělaní lidé nemají šanci se u nás uplatnit, protože pracovní pozice pro ně neexistují (např. z oblasti výzkumu). Nemyslíme si, že by v blízké době pracovní místa pro tuto skupinu občanů vznikla, protože vzhledem k charakteru populace (děti a senioři) po nich ve městě není poptávka. Navýšení*

počtu volnočasových aktivit by je tedy ve městě zůstat nepřimělo. My proto přinášíme problém, který opravdu existuje a je hoden řešení...

b) Příklad kritiky způsobem „problém existuje, ale není dostatečně závažný“ (volnočasové aktivity): Myslíme si, že mladým lidem město opravdu nabízí málo volnočasových aktivit, není to ale podle nás zase takový problém. Mladí lidé jsou často motivovaní se realizovat, proto pro ně není překážkou dojet do nám nejbližšího velkého města (20 minut autobusem, autem ještě rychleji) a nějaké volnočasové aktivity vykonávat tam. V našem městě ale existuje jedna zúčastněná skupina obyvatel, která absolutně nemá možnost se k pravidelným volnočasovým aktivitám dostat – děti z nízkopříjmových rodin. Dotovaných aktivit nabízí město velmi málo, až skoro žádné, a i nízké částky za kroužky, které afirmace popsala, jsou pro takové rodiny pořád příliš vysoké. Nyní vám vysvětlíme, proč je tato situace závažnější než situace mladých vysokoškolsky vzdělaných lidí...

6.1.2 ŘEŠENÍ

Pokud se mluvčí rozhodnou napadnout řešení, mají i v tomto případě několik možností. Mohou dokázat, že a) řešení nevyřeší problém, tedy není možné dosáhnout pozitivních dopadů, které popisuje protistrana, b) řešení může přispět k vyřešení problému, ale způsobilo by také negativní dopady, které společnosti uškodí, a jsou tak závažné, že by se nemělo aplikovat. Případně je možné, a dokonce možná i výhodné, oba způsoby kritiky kombinovat pomocí techniky tzv. *i kdyby (even if)*. Je pak možné říct něco jako: „Myslíme si, že řešení nebude fungovat, ale i kdyby fungovalo, přinesete nežádoucí dopady.“

Pro příklady nyní volíme druhou příkladovou tezi: „Systém známkování na českých školách by se měl změnit.“

Afirmace představila následující stanovisko (pro ilustraci uvádíme jen jeho podstatu, v debatě by bylo představeno do větších podrobností): Známky žáky stresují, protože jsou velmi jednoduchou formou hodnocení velmi složité problematiky. Pokud žáci dostanou špatnou známku, neví, v čem se zlepšit, a tak jsou frustrovaní. Mohou mít až odpor do školy chodit. Řešením by bylo zavedení slovního hodnocení (u testu nebo zkoušení několik vět, na vysvědčení např. 200 slov), které by žáky doopravdy formovalo a méně by je stresovalo. To má nakonec i další výhody, například při přijímacím řízení na VŠ by už nehrály roli známky a studenti by byli přijímáni pouze na základě svých kvalit.

a) Příklad kritiky způsobem „řešení problém nevyřeší“: Souhlasíme s tím, že známky v dnešní podobě jsou pro žáky akorát stresující. Slovní hodnocení však tento problém nevyřeší. Je totiž koncipováno tak, že v něm má vždy učitel uvést něco, v čem se žák může zlepšit. Pro žáky je tedy úplně stejně demotivující, když stále dokola čtou, že něco mohou udělat lépe, jako když stále dostávají špatné známky. Přestože učitelé v rámci slovních hodnocení žáky také chválí a motivují, negativní slova vnímají žáci intenzivněji, a tak by nad pozitivními emocemi z chvály ty negativní pravděpodobně stejně převážily. Žáci tedy budou ve stresu stále a nic se tím nevyřeší. Navíc mají učitelé mnoho práce, a pokud učí třeba jeden ze stěžejních předmětů

českého vzdělávání (např. češtinu nebo matematiku), znamená to pro něj psát takových hodnocení stovky. Je tedy pravděpodobné, že hodnocení nebudou tak hodnotná a třeba žákům ani neřeknou, co by měli zlepšit, protože učitelé nebudou mít dostatečnou kapacitu psát je pořádně. Tedy znova nesplní svůj účel. Proto vám představujeme alternativní řešení, které by mělo fungovat lépe...

b) Příklad kritiky způsobem „řešení škodí“: Přestože pro některé žáky může být slovní hodnocení ideálním řešením, je nutné brát v úvahu, že některým skupinám žáků může zase značně škodit. Učitelé by se takto sice chovat neměli a je to naprosto nepřijatelné, ale stejně se stává, že si někdy učitelé na některé žáky zasednou. Emoce je velmi těžké potlačit, takže pokud žáci učitelům nepadnou do noty, chovají se k nim zkrátka neférově. Problém je, že slovní hodnocení otevírá velký prostor pro přímou šikanu učitelů vůči žákům. Učitelé se mohou uchýlit pouze k negativním komentářům a kritice, což může žáky velmi frustrovat a jsou také uvedeni do bezvýchodné situace, se kterou nic neudělají, atď se budou snažit sebevíc. Proto navrhujeme alternativní řešení, které bude fungovat lépe...

6.1.3 NAPADENÍ DŮKAZŮ

Samozřejmě je možné zpochybnit také důkazy, kterými oponenti své stanovisko podporují. Jednak je možné vyvážit je důkazy vlastními, které jsou věrohodnější nebo jinak silnější (o síle důkazů více v kapitole 5. - Dokazování), jednak je možné důkaz pouze označit za nevyhovující. Ale pozor, nevyhovující důkaz nebo jeho úplná absence sice stanovisko oslabuje, neznamená to však, že stanovisko bez důkazu vůbec nefunguje. Logická analýza je totiž bez ohledu na důkaz principiálně stále platná.

Afirmace u teze: „Česká republika by měla zlepšit péči o seniory,“ říká, že problémem je nedostatečná výše důchodů a řešením je jejich navýšení, přičemž nízkou úroveň důchodu dokládá srovnáním průměrně vyplácené výše důchodu s výdaji na život průměrného seniora. Negaci se podaří důkaz vyvrátit, protože pomocí statistik z ČSÚ ukáže, že nedostatek peněz se týká jen úzké skupiny seniorů, většina seniorů dostává vzhledem ke svým výdajům od státu peněz dostatek. To ale neznamená, že více peněz nebude pro seniory znamenat vyšší úroveň kvality života. Podstatné je také logicky vysvětlit, proč peníze obecně nejsou vhodným řešením.

6.1.4. TO BY NIKDY NEPROŠLO

Vzhledem k tomu, že debatujeme na teze zahrnující nějaký návrh (plán), mají obzvláště začínající debatéři tendenci argumentovat ve stylu „to nemůže nikdy projít“. Takovou argumentací na příkladovou tezi o volnočasových aktivitách by mohlo být, že obecní zastupitelé by takový návrh nikdy neodsouhlasili, protože jsou například příslušníky politické strany, jejíž program s návrhem debatérů nekoresponduje. Ač se na první pohled zdá být takové vyvracení silné, ve skutečnosti je rozhodčí nemůže přijmout jako platné. Teze jsou totiž vždy formulovány stylem „něco by se mělo stát“, nikoliv „něco se stane“. Z toho důvodu

kritizující straně nestačí prokázat, že není pravděpodobné (či dokonce možné), aby daný návrh byl odsouhlasen, ale musí ukazovat, že by se tak stát nemělo.

7. OBRANA PROTI KRITICE OPONENTŮ

Kritika, které jsme se věnovali v předchozí kapitole, je úkonem spíše ofenzivním. Když mluvčí kritizují oponentovo stanovisko, aktivně jej napadají. Obrana, jak již samotný název tohoto úkonu napovídá, je úkon defenzivní. Pokud bylo stanovisko týmu napadeno, musí jej rehabilitovat, navrátit mu platnost.

Debatéři mívají někdy tendenci místo rehabilitace zkrátka jen zopakovat, co bylo původně obsahem jejich stanoviska, tedy co již bylo řečeno. To ale nestačí, protože v takovém případě stanovisko pořád zůstává napadeno. Je nutné jej dále rozvinout a posunout jeho obhajobu a týmovou argumentaci o krok dál. Nejdůležitější proto je přímo reagovat na to, jak stanovisko protistrana kritizovala. Kdybychom si představili, že kritika protistrany je otázka, mluvčí na ni musí nabídnout odpověď. Tento úkon si můžeme představit také jako kritiku oponentovy kritiky.

7.1 ZÁSADY OBRANY STANOVISKA

Pro rehabilitaci platí podobné zásady jako pro vyvracení.

7.1.1 BÝT NA DEBATU DOBŘE PŘIPRAVEN

Jelikož je rehabilitace reakcí na kritiku ze strany soupeře, měli by debatéři už před debatou zapřemýšlet nad způsoby vyvracení plánu, se kterými soupeř může přijít, a dopředu si připravit rehabilitaci těchto způsobů vyvracení. Díky tomu, že způsoby kritiky promyslí dopředu, se jim také jistě podaří odhalit slabiny vlastního stanoviska a dopředu je zacelit, aby protistrana neměla zpochybňování tak snadné. V neposlední řadě může mít tím pro předem připravené způsoby rehabilitace předem připravené také důkazy, kterými svou rehabilitaci podpoří.

7.1.2 NASLOUCHAT KRITICE OPONENTŮ

Nejen, že je naslouchání oponentům slušností a vytváří v debatě dobrou atmosféru, ale dokonce je pro dobrou rehabilitaci stanoviska nutné. Tento úkon v debatě je založen na přímém reagování ještě víc než všechny ostatní, a aby mohli debatéři na soupeře reagovat, musí zaznamenat, co přesně říká – která místa jejich stanoviska byla napadena a jak přesně byla napadena. Proto by se měli soustředit na projev oponentů a jejich námitky ve své řeči zohlednit.

7.1.3 ZVOLIT VHODNOU STRATEGII

Jedná se především o to, aby se tým před začátkem rehabilitace zamyslel a připravil ucelenou strategii, jejíž součástí by mělo být i využití odpovědí dotazovaného oponenta z dotazování. Je potřeba zamyslet se, které části plánu byly skutečně napadeny. Těm by měla být věnována

převážná část řeči. Naopak o nenapadených částech plánu se lze zmínit jen krátce. Zároveň je nezbytné si promyslet, kolik času věnovat jednotlivým námitkám – slabou kritiku lze obhájit párem větami, naopak na silné myšlenky je nejlepší reagovat důkladně. Ať už na něj protistrana reagovala rozsáhle nebo zanedbatelně, mluvčí by se vždy měli vrátit ke svému nejdůležitějšímu argumentu. I kdyby nejsilnější bod zůstal bez reakce, je vždy výhodné ho podpořit a dále rozvinout, aby byla jeho důležitost ještě zdůrazněna.

Příklady rehabilitace

b) Příklad rehabilitace kritiky způsobem „problém existuje, ale není dostatečně závažný“ (volnočasové aktivity):

Kritika alternativního problému negace: *Uznáváme, že děti z nízkopříjmových rodin jsou v tomto ohledu opravdu znevýhodněné. Myslíme ale, že tento problém bychom neměli řešit přednostně, protože vyřešit ho není možné. Jednak si myslíme, že například Středisko volného času nabízí kroužky za přijatelnou cenu, 250 korun za pololetí je opravdu málo, takže možnosti pro tyto děti jsou. Ale i kdyby kroužky plně dotované byly, nemyslíme si, že by se podařilo tyto děti přimět, aby kroužky navštěvovaly. Jak obvykle vypadá taková nízkopříjmová rodina? Je podle nás možné pozorovat dva typy. V jednom z nich mají rodiče, třeba i samoživitelé, několik prací, aby svou rodinu uživili. Rodiče v druhém typu rodin z různých důvodů naopak nepracují vůbec a pobírají sociální dávky. Nízkopříjmové rodiny obecně pak mají tendenci bydlet v sociálně vyloučených lokalitách, protože bydlení zde je levnější. Toto je důležité si uvědomit, protože v těchto rodinách vzhledem k těmto okolnostem pro vzdělávání a individuální rozvoj dětí zkrátka nevzniká prostor. Jednak rodiče nemohou kvůli pracovnímu vytížení děti do kroužků vodit a vyzvedávat je, a jednak vzdělání často v takových rodinách není stěžejní hodnotou, protože dříve rodiče dbají na to, aby pro děti zajistili obživu a střechu nad hlavou. Myslíme si tedy, že dopady řešení tohoto problému jsou tak slabé, že v tuto chvíli problém není rozumné upřednostnit.*

Samotná rehabilitace vlastního problému: Co je důležité, náš problém řešitelný je. A jeho řešení je velmi důležité jak pro samotné mladé lidi, tak i pro ostatní obyvatele města. Protistrana zmínila, že mladí lidé mohou cestovat za volnočasovým využitím do blízkých velkých měst. To je sice pravda, ale myslíme si, že kdyby nemuseli, bylo by to pro ně značnou výhodou. Cestování totiž stojí jak čas, tak peníze. Z dvaceti minut autobusem je nakonec hodina, protože je nutné dostat se na zastávku mezi městského spoje, a následně také docestovat až na místo konání akce v cílovém městě (a pak se ještě vrátit zpátky). K tomu je nutné platit za jízdenky nebo benzín. Mladí pracující lidé, kteří se právě osamostatnili a začínají vést vlastní dospělý život, musí přemýšlet nad každou investicí. Jako každý člověk ale také mají potřebu seberealizace, vzdělávání nebo se zkrátka chtějí jen bavit. Je pro ně proto jednodušší přestěhovat se do města s podobnou cenou bydlení, ale lepšími podmínkami pro trávení volného času. Proto z našeho města odchází, což vede k následujícím problémům...

b) Příklad rehabilitace kritiky způsobem „řešení škodí“ (známkování): *Je pravda, že ve školním prostředí čas od času k nežádoucímu chování učitelů vůči žákům dochází. Avšak učitelé můžou úplně stejně neférově i známkovat. A výhodou slovního hodnocení je, že je z něj alespoň takové chování možné dokázat. K neférovému známkování většinou dochází tak, že učitel nehledí na úspěšné splnění jednoho úkolu (např. nezohlední, že žák u zkoušení velmi dobře odpověděl na všechny otázky), ale upřednostní nějaký jiný úkol, aby mohl žákovi známku o stupeň zhoršit (např. „Všechno jsi věděl/a, ale neříkal/a jsi to s dostatečnou jistotou, proto máš ze zkoušení dvojku.“). V žákovské je však napsaná jenom známka, není u ní poznámka, proč ji žák dostal. U slovního hodnocení to však napsáno je. A tak, pokud je situace problematická, může žák slovní hodnocení prokonzultovat například se svým třídním nebo výchovným poradcem, což mu může pomoci. Proto je slovní hodnocení lepší než známky. A nejen proto, ale i z mnoha dalších důvodů...*

8. ZÁVĚREČNÉ SLOVO

Nyní máme za sebou všechny části debaty, kde mluvčí přednáší vlastní obsah a argumentují. Jakmile jsou obě stanoviska náležitě představena, každá ze stran ještě dostává prostor debatu uzavřít. Hlavním úkolem mluvčích je v rámci svého závěrečného slova přesvědčit rozhodčího, že právě jejich tým by měl debatu vyhrát. Práce mluvčích je v tuto chvíli podobná práci rozhodčích, ti mají po debatě za úkol debatérům vysvětlit, kdo debatu vyhrál a proč. Z mluvčích se tedy stávají zaujatí rozhodčí, kteří vysvětlují, proč debatu vyhráli právě oni.

Vysvětlují – tedy nestačí pouze zopakovat, co již bylo řečeno, to rozhodčí ví, protože celou debatu sledoval.

Například se často stává, že mluvčí své závěrečné slovo pojmenu takto: My jsme řekli A, protistrana řekla B, my jsme pak řekli C, oni na to řekli D, to ale na naše A a C nestačí, proto vyhráváme.

Ani nestačí nějakou skutečnost pouze konstatovat bez dalšího vysvětlení (např. „Naše dopady jsou podstatnější, proto vyhráváme.“). Mluvčí by měli své vítězství v debatě odůvodnit.

Za stranu afirmace závěrečné slovo přednáší řečník A1, k čemuž je určena zvláštní řeč na konci debaty v délce jedné minuty. Mluvčí N2 využívá k závěrečnému slovu poslední úsek své čtyřminutové řeči. Je jen na něm, kolik času závěrečnému shrnutí věnuje, aby ale stihl náležitě reagovat na předcházející řečníky a také argumentovat, doporučujeme, aby závěrečnému shrnutí věnoval také přibližně minutu.

8.1 SPOR

Důležitým pojmem pro závěrečné slovo je spor. Těch totiž v debatě vznikne několik. Spor je v debatě každé místo, kde se týmy neshodnou. Je jasné, že podle pravidel nutně musí vzniknout spor o problém (náš problém je závaznější) nebo spor o řešení (naše řešení je efektivnější).

Mohou vzniknout ale také další spory, například o dopady (naše strana přináší více pozitivních dopadů a proto více pomůže společnosti) nebo o úplně jiné skutečnosti, které v debatě zazněly. Z námi používaných příkladů mohou vyplynout například tyto spory:

- *Lidé z města X odchází kvůli:*
 - *podle afirmace volnočasovému vyžití*
 - *podle negace nedostatečnému počtu pracovních pozic*
- *250 korun za kroužek každé pololetí je:*
 - *afirmace říká málo*
 - *negace říká příliš*
- *Učitelé slovní hodnocení*
 - *afirmace říká: „Dokážou napsat dostatečně dobře.“*
 - *negace říká: „Nemusí dokázat napsat dostatečně dobře.“*

Prostoru pro spor je v debatě zkrátka hodně. Záleží na tom, kterého kontroverzního tvrzení jednoho týmu se druhý tým chytí. Když na něj pak začne reagovat, spor rozpoutá.

Pokud se tedy řečníkům podaří ukázat, že v jednotlivých sporech jejich strana zvítězila, dokážou tím, že i celé jejich stanovisko obstálo před kritikou protistrany, funguje, přináší pozitivní dopady atd., a tedy si ho obhájili (naplnili kritéria 1, 2, 3 a případně i 7 závěrečného hodnocení).

Závěrečné slovo by mohlo vypadat například takto (volnočasové aktivity):

Tuto debatu vyhráváme. Podařilo se nám prokázat, že náš problém je problémem a je nutné ho řešit. I když se protistrana snažila namítat, že mladé lidé více aktivit nepotřebují, prokázali jsme, že je pro více zúčastněných stran důležité se ve městě na mladé lidí zaměřit - je to dobré pro mladé lidí samotné, protože se ve městě budou cítit komfortněji a nebudou odcházet. To, že nebudou odcházet, je dobré i pro ostatní obyvatele města, protože mohou zaplnit volná pracovní místa, a tím pádem bude ve městě dostatek služeb (od IT po sociální služby). Tím je dopad, který naše řešení přinese, znatelný. Protistrana naopak přináší dopad úplně minimální, protože kdybychom namísto našeho plánu realizovali ten jejich, tedy dotované kroužky pro děti z nízkopříjmových rodin, ovlivníme jen minimum dětí, protože většina z nich stejně nebude vůbec do kroužků chodit. Město tak pouze ztratí finance, které by jinak mohlo využít někde jinde. Nehledě na to, že je takový plán zbytečný, protože jsme ukázali, že rodiče dětí si už teď kroužky dovolit mohou. Proto by se měl náš plán realizovat spíše než plán protistrany.

V řeči došlo k následujícímu:

- Mluvčí vysvětlil, proč problém jeho stanoviska platí.
- Mluvčí dokázal, že narozdíl od problému protistrany je řešitelný.
- Mluvčí porovnal dopady obou stran a ukázal, že jeho strana může svých dopadů dosáhnout.

- Mluvčí dokázal, že oproti protistraně jsou dopady jeho týmu podstatnější, protože postihnou více lidí z širšího vzorku populace.

8.2 STRATEGIE SHRNOVÁNÍ

Při shrnování je výhodné strategicky volit, co ve svém závěrečném projevu vyzdvihnout. Spory někdy vznikají také ohledně skutečnosti, které pro debatu nejsou nijak zásadní. Dochází k tomu proto, že jsou pro mluvčí zajímavé, mají k nim, co říct, ale na úkor toho zapomenou, že například vůbec nesouvisí s tezí nebo je k tezi zapomenou vztáhnout.

Vzpomeňme na příklad z kapitoly 4.1, kde afirmace tvrdí, že děti často vysedávají v nákupních centrech. Spor, který by pro debatu nebyl zásadní, by mohl být veden o to, jestli je takové vysedávání před obchody vůbec špatné. Negace by mohla oponovat tím, že sejít se tam s kamarády je v pořádku, afirmace by zase vysvětlovala, že to v pořádku není. Proč je to ale vzhledem k podstatě argumentů důležité? Jakou souvislost má tento spor s volnočasovými aktivitami a jejich vlivem na život občanů ve městě? Oběma stranám by se na tyto otázky asi odpovídalo těžko.

Proto je v pořádku se k takovým sporům v závěrečném slově nevyjadřovat, pokud už tedy vznikly. Stačí vybrat ty, které důležité byly. Nejdůležitějšími spory jsou vždy spory o problém nebo o řešení, k těm je z hlediska strategie dobré vyjádřit se vždy. Ostatní spory mohou mluvčí volit podle vlastního uvážení dle jejich významu v debatě.

Kromě toho, že mají mluvčí za úkol shrnout debatu a ukázat na sporných místech, proč jejich strana vyhrála, mohou ještě:

- 1) udělat v debatě pořádek, zvlášť v případě, kdy byla chaotická, a
- 2) poukázat na chyby protistrany.

Aby bylo debatu možné dobře sledovat, měli by všichni mluvčí svou řeč nějak strukturovat (více o struktuře projevu v kapitole 11.2). Někdy se ale struktura z debaty vytratí, protože mluvčí například přednostně reagují na to, co je zaujalo (a ne na to, co je podstatné), neupřesní, na co vlastně reagují, přinesou úplně nové body, které do té chvíle v debatě vůbec nezazněly atd. Rozhodčí se ale snaží hledat v debatě souvislosti, protože až porovnáním stanovisek obou týmů je možné určit, kdo v debatě lépe obstál. A pokud byla debata chaotická, dostává se tým, který rozhodčímu vše objasní, do výhodnější pozice. Provést v debatě úklid není tak těžké, vede k tomu právě komentování jednotlivých sporů, protože tím mluvčí pro rozhodčího z debaty vytáhnou, co bylo důležité. Ani z tohoto hlediska se tedy nevyplatí obsah celé debaty jen zopakovat.

Poukazování na chyby protistrany je také možná strategie. Především se jedná o logické chyby v argumentaci nebo protirečení (viz 1.6.1). V tomto ohledu je ale obzvláště nutné přistupovat k protistraně slušně a férově. Například:

Bod 5. závěrečného hodnocení se týká stylu. Ptá se, zda stylová úroveň projevu byla adekvátní komunikační situaci, kterou je debata. Ovlivnit styl projevu je ale mnohem těžší než jeho obsah. Především začínající debatéři cítí při svých prvních výstupech nervozitu, což se může projevit například nadužíváním výplňkových slov, přešlapováním nebo čímkoliv jiným. Nemělo by dojít k tomu, že budou mluvčí protistrany tyto skutečnosti komentovat, protože takový komentář může následující řečníky znervóznit ještě víc. Rozhodčí vše vidí a má možnost to při hodnocení zohlednit.

Pokud mluvčí na logické chyby ve stanovisku protistrany poukazují, i zde by měli odůvodnit, proč něco jako chybu hodnotí. Nemělo by docházet k tomu, že mluvčí obviní protistranu z chyb, kterých se nedopustila.

Stává se, že mluvčí v zápalu boje zmíní něco jako: „A navíc si protiřečili.“ Zde je určitě nutné také vysvětlit, jak konkrétně si mluvčí protistrany protiřečili, kde je možné protiřečení vidět. Pokud řečníci tvrdí podobné skutečnosti jen proto, aby protistraně přitížili, ale tyto skutečnosti v debatě nenastaly, je to přitěžující okolností spíše pro ně samotné.

8.2.1 ZÁZNAM DEBATY

Pro mluvčí, kteří přednáší závěrečné slovo, je důležité, aby celou debatu pozorně sledovali a pořídili si pro ně přehledný záznam (více o tom, jak dělat záznam, najdete v kapitole 10.1). Vzpomenout si na vše, co v předcházející půlhodině zaznělo, je opravdu těžké. Z přehledných zápisů však mohou řečníci vše potřebné vyčíst.

9. DOTAZOVÁNÍ

Po každé argumentační řeči přichází dotazování. Je to jediná část debaty, ve které spolu debatéři z obou týmů otevřeně diskutují. Běžnou řeč přednáší vždy jen jeden debatér a ostatní do ní nesmí zasahovat.

Tato fáze debaty probíhá trochu jako výslech. Tazatelé pokládají otázky, tázaný na ně odpovídá. Tázaným je vždy ten debatér, který právě dokončil svou řeč.

Hlavním účelem dotazování je získat materiál pro další počínání v debatě.

9.1 CÍLE DOTAZOVÁNÍ:

1) Vyjasnit nejasnosti, které se v řeči protistrany vyskytly.

Teze zní: „Tělocvik by se měl změnit,“

Afirmace plánuje počet hodin tělocviku navýšit, neříká ale, na kterém typu škol by k tomu mělo dojít.

Hodiny tělocviku však znamenají pro prvňáka na základní škole úplně něco jiného než pro maturanta, nebo dokonce vysokoškoláka – tuto informaci negace potřebuje vědět, aby mohla

náležitě reagovat. Proto se protistrany zeptá: „Kde byste chtěli počet hodin tělocviku navýšovat? Na ZŠ, SŠ, nebo VŠ?“

2) Upozornit na chyby v argumentaci protistrany. Pokud jeden z týmů rozezná, že některý prvek v řeči protistrany nefunguje, může tázanému položit otázku, díky které na logickou nesrovnalost upozorní.

Teze zní: „Olympijské hry by se měly změnit.“

Afirmace plánuje olympiádu úplně zrušit a říká: „Zrušíme-li olympijské hry, lidé budou mimo jiné více sportovat, protože se v televizi nebudou mít na co dívat.“

Negace klade následující otázky:

- Co motivuje člověka sportovat?
- Může člověka motivovat úspěch?
- Může být nějaký slavný olympionik motivací ke sportu?
- Může být motivací ke sportu samotná olympiáda?
- Nebudou pak lidé v televizi stejně sledovat jiné sportovní události?
- Jak často se olympiáda koná, tedy jak často ji v televizi dávají?

Podobnými otázkami tazatelé ukazují, že argumentace protistrany není logická – zrušení olympijských her nepovede k tomu, že budou lidé méně sledovat televizi a více sportovat.

3) Připravit půdu pro vlastní argumentaci. Může se stát, že argumentace tazatelů vychází ze skutečností, které si protistrana neuvědomuje. Proto je tázaný může odsouhlasit, dokud neví, jakou roli v argumentaci tazatelů hrají.

Teze zní: „Sociální sítě by se měly změnit.“

Afirmace popisuje problém a říká: „Lidé se v dnešní době pohybují ve virtuálním světě více než v tom skutečném. Často koukají do mobilu, i když spolu sedí v jedné místnosti. Sociální sítě jsou tedy škodlivé, protože narušují opravdový sociální život – lidé jsou si vzdálení a nebabí se spolu.“

Negace pokládá následující otázky:

- Za jak dlouho by došel dopis kamarádovi například do Ameriky?
- Co, když se člověk cítí osaměle, ale ke svým blízkým nemůže (například studuje v zahraničí)?
- Nemohou sociální sítě pomoci někomu, kdo se hůře seznamuje?

Podobnými otázkami si tazatelé připraví půdu pro svou vlastní argumentaci. Afirmace pravděpodobně přizná, že jiné formy komunikace jsou nepraktické, protože jsou pomalé. Negace tedy tuto informaci použije a s její pomocí vysvětlí, že sociální sítě mohou naopak

propojovat a sbližovat ty, kteří k sobě mají daleko, tedy se pokusí ukázat, že tento problém neexistuje.

9.2 ÚLOHA TAZATELŮ A TÁZANÉHO

9.2.1 TAZATELÉ

- Jsou povinni pouze pokládat otázky. Tazatelé by neměli řeč svého oponenta během dotazování hodnotit či komentovat, ani by neměli přednášet vlastní souvislý projev. Prostor slouží opravdu jen k tomu, aby se tázaného dobře mřenými a srozumitelně formulovanými otázkami doptávali.
- By měli pokládat otázky v mezích slušnosti a ptát se pouze na otázky pro debatu relevantní. Na otázky osobního charakteru tázaný není povinen odpovědět.
- Dotazování řídí. Mohou tedy oponenta zastavit, pokud již dostatečně odpověděl, pokud už jeho odpovědi porozuměli. Opět ale v mezích zdvořilosti. Není vhodné zastavit tázaného hned po odpovědi: „Ano, ale...“ Zároveň, pokud odpovědi neporozumí, mohou tázaného požádat, jestli by ji nemohl přeformulovat.
- By měli zvolit vhodnou strategii tak, aby se na dotazování rovnoměrně podíleli oba dva. Otázky, tak jako stanovisko, by měly být výsledkem týmové spolupráce. Není tedy vhodné, aby všechny otázky v debatě vymyslel a položil jen jeden člen týmu.
- By si měli udělat záznam, jakmile oponent ve své řeči pronese něco, na co by se ho rádi zeptali. Vymýšlet otázky až po skončení oponentovy řeči může být náročné a zdlouhavé.
- By se měli pokusit pokládat otázky tak, aby pro soupeře nebyly spíše výhodou.

9.2.2 TÁZANÝ

- By měl na otázku odpovědět co nejpřesněji. Neměl by se odpovědi vyhýbat a neměl by odpovídat na otázku otázkou.
- Tak jako tazatelé by se měl pohybovat v mezích slušnosti. Měl by také respektovat, že tazatelé dotazování řídí. Například, pokud již tazatelé dali najevo, že tázaného odpověď na jejich otázku byla dostatečná, neměl by dále zarputile v odpovědi na tento dotaz pokračovat. Tazatelé mu již poskytli dostatek prostoru se k dotazu vyjádřit a potřebují zjistit také další informace, což by měl tázaný respektovat.
- Se může společně s druhým členem týmu pokusit dopředu odhadnout, na co by se protivník mohl zeptat. Odpovědi na otázky si tedy může připravit dopředu.
- By se neměl nechat nachytat. Měli by se pokusit rozpoznat, kam tazatelé otázkou míří, a odpovědět tak, aby mu nenahráli na smeč.

NĚKTERÉ VÝZNAMNÉ DOVEDNOSTI

V předcházejících kapitolách je uvedeno vše, co by podle pravidel měli mluvčí v debatě vykonat. Několikrát jsme ale mluvili i o jiných užitečných úkonech nebo dovednostech, které mluvčím pomáhají obsah debaty zprostředkovat. Těm se budeme věnovat v následujících kapitolách.

10. NASLOUCHÁNÍ A ZÁZNAM

Z organizace debaty vyplývá zajímavý aspekt. Debatéři netráví většinu času tím, že hovoří. Většinu času tráví nasloucháním. A naslouchání, dodejme okamžitě, neznamená čekání, až na mne dojde řada s projevem. Úspěch týmu skutečně závisí na tom, jak dobře tým naslouchá. Opakujeme – „jak dobře tým naslouchá“, nikoliv zda vůbec. Nenaslouchat znamená nedebatovat.

Debata trvá přibližně 22 minut. Chtít po účastnících debaty, aby si zapamatovali 22 minut argumentace, interakce dvou týmů a jejich řečníků, vyvracení a obrany řečeného, by bylo přinejmenším neférové. Záznam toho, čemu debatéři naslouchají, je tedy velmi důležitý, protože:

- 1) V debatě se nediskutuje o „říkali jste něco jako...“ či „zaslechli jsme něco ve smyslu...“ ale o tom, co skutečně zaznělo.
- 2) Psaný poznámek se naslouchání stává aktivním, zápis pomáhá lépe vnímat a pochopit, co bylo řečeno.
- 3) Ve světě soutěžního debatování platí axiomatický princip, že mlčení znamená souhlas. Jestliže jeden tým přijde s tvrzením a druhý tým se nepokusí na toto tvrzení odpovědět či je napadnout, potom se má za to, že tvrzení platí.
- 4) Zkušenější debatéři jsou schopni v záznamu okamžitě odhalovat slabiny řeči oponentů a plánovat reakce.
- 5) Záznam je způsobem, jak i debatér, který se právě nechystá vystoupit, spolupracuje a pomáhá úspěchu týmu: ihned po projevu oponenta musí dát debatéři hlavy dohromady a porovnat svoje poznámky. Během několika okamžiků bude jeden z členů týmu muset vstát a začít následující část debaty. V přípravném čase mu jeho kolega musí sdělit své nápady a navrhnut strategii pro nadcházející část. Nejsou-li členové týmu schopni během času na přípravu pracovat efektivně, více než pravděpodobně se debata stane dílem jednotlivců – rozhodčí ovšem sledují týmovou práci. Ve štafetovém běhu je jedno, jak rychle běží jednotlivci, pokud nejsou schopni předávky. Stejně je tomu i v debatě. Záznam debaty vytváří prostor pro „předávku“.

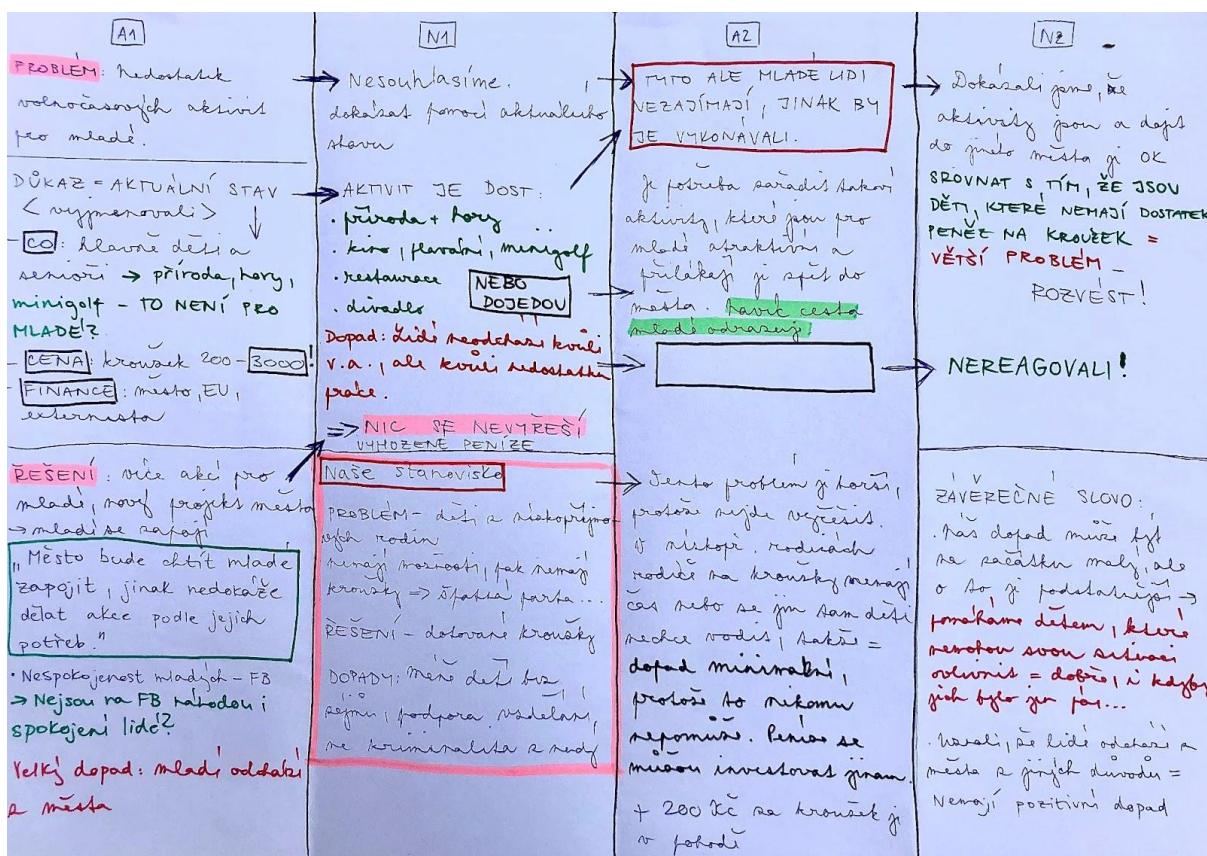
10.1 JAK NA ZÁZNAM

Praxí ověřenou formou záznamu je tzv. „záznamový list“ - list papíru, obvykle orientovaný na šířku, vertikálně rozdělený na sloupce – kolik hlavních „řečí“, tolik sloupců. Řeč se zaznamenává do sloupce. (Do stejného sloupce, avšak graficky odlišně, se obvykle zaznamenávají okamžité nápady na vlastní reakce a další poznámky pisatele.) Do vedlejšího sloupce se přiřazují reakce k jednotlivým bodům řečeného. Díky tomuto systému nezůstane žádné tvrzení přehlédnuto či opomenuto, protože by tak ve vedlejším sloupci zůstal nápadně prázdný prostor. Když tuto formu záznamu používají v debatě všichni, výsledkem je, že se skutečně diskutuje o prezentovaných problémech, že tyto jsou probrány oběma stranami do hloubky a argumentace se rozvíjí. Standardní způsob záznamu řeči – tedy chronologicky, na jeden list papíru, vše do jednoho sloupce, obvykle ústí v chaos a nespojitost argumentace. Hůře, v takovém případě není výjimkou, že významný argument je opomenut.

10.1.1 RADY PRO PSANÍ POZNÁMEK

- Užitečné je mít k peru také barevné psací potřeby pro zvýraznění důležitých tvrzení nebo čehokoliv, co zkrátka debatéři zvýraznit potřebují.
- Záznam debaty by měl být veden po celou dobu jejího průběhu. Tým afirmace si může do prvního sloupce předem vepsat řeč svého prvního mluvčího. I tehdy je ale nutné řeči naslouchat – velmi často se stane, že řeč nezazní přesně tak, jak byla připravena.
- Není nutné využívat námi navrhovanou formu záznamu. Mluvčí by zkrátka měli zaznamenávat průběh debaty tak, jak jim to vyhovuje: další užívanou formou je například využití dvou poznámkových listů – jeden slouží pro záznam a sledování vlastní linie, druhý pro záznam a sledování linie oponentů. Toto použití dvou papírů umožní mít poznámky uspořádané okolo hlavních témat debaty. Další možností je používat lístky (cca A6) tvrdšího papíru: na každou kartu se zaznamená jedno tvrzení. Tento poslední způsob se však hodí spíše k přípravě první řeči, jako způsob záznamu jej můžeme doporučit spíše zkušenějším debatérům, protože vyznat se v množství poválujících se kartiček může být náročné.
- Mluvčí by se měli snažit zaznamenávat obsahově přesně, není ale nutné zaznamenat úplně vše. Přesná citace projevu protistrany je někdy užitečná, především, pokud se jedná o důležité tvrzení, pro vlastní projev mluvčích je však užitečnější zaznamenávat si jen hlavní myšlenku řečeného. Na ni ostatně pak mluvčí musí reagovat.
- Praktické je používat grafické symboly nebo jiné zkrácené způsoby záznamu například pro následující běžné situace. Uvedené symboly jsou jen příkladem, každý tým si může vytvořit svůj ideální způsob zkratkového aparátu:
 - přesná citace řeči oponentů
 - parafráze řeči oponentů
 - oni tvrdí, že my jsme řekli
 - citace vnějšího zdroje
 - vlastní komentáře

- bezobsažné opakování již jednou řečeného
- důležité!
- oni tvrdí, že toto je důležité
- Týmy nebo jejich jednotliví mluvčí si mohou vytvořit své vlastní zkratky také pro nejběžnější debatní situace a termíny, stejně tak jako pro nejběžnější termíny dané problematiky. Takový zkratkový aparát šetří čas a mluvčí pak stihnu zaznamenat více materiálu.
- Okamžité nápady (možnou reakci na řečené, odhalení chyb) je dobré zaznamenat ihned na místo, ke kterému se vztahují. Okamžitý komentář může být cenný, protože než mluvčí dokončí svůj projev, mohou na danou poznámku debatéři zapomenout.

11. Přednes a styl

Je zřejmé, že debata není jen prostým rétorickým cvičením – obsah řečeného je stejně významný jako jeho forma. Řečnické schopnosti mají v každé debatě klíčovou roli, společně s neverbální komunikací jsou totiž nástrojem, jak publikum, včetně rozhodčích, přesvědčit o obsahové nadřazenosti vlastní argumentace. Jinými slovy: Styl pomáhá řečníkům obsah projevu posluchačům zprostředkovat přesvědčivě a srozumitelně.

Tedy, pokud je nějaká informace opravdu důležitá, může to řečník posluchačům naznačit slovy: „A teď něco opravdu důležitého...“ Kromě toho může ale této informaci dodat důležitost také pomocí stylových prostředků: může zpomalit projev, udělat delší pauzu, změnit intonaci nebo rytmus řeči, využít gesto atd. Jakákoli stylová změna přinutí posluchače zpozornět.

Styl ale nepomáhá jen v ohledu důležitých informací, jak již bylo řečeno, slouží k tomu, aby k posluchači prošly také všechny ostatní informace. Je proto potřeba, aby se mluvčí vyhli takovým prvkům, které by porozumění projevu mohly zabránit. Nežádoucími prvky stylu jsou například výplňková slova, hovorová nebo obecná čeština nebo rytmické pohyby. Posluchač má pak tendenci soustředit se na jev, který ho ruší, a na obsah řeči zapomene.

Na co se tedy zaměřit?

11.1. SLOVNÍ ZÁSOBA

Tato kategorie stylu je nejvíce propojena s ostatními aspekty debaty, tj. s tím, co člověk říká. Kdo umí najít to správné slovo, které přesně vystihuje jeho myšlenku, má výhodu, protože takové vyjádření je krátké a efektivní. Kdo naopak vyjadřuje jednu prostou ideu několika dlouhými větami, je v nevýhodě, protože ztratí čas, který by mohl věnovat prezentaci dalších důležitých bodů. V neposlední řadě je vhodné používat spisovnou češtinu (včetně koncovek) a zcela se vyvarovat vulgarismů, protože debata je událostí simulující projev ve veřejném prostoru.

Rušivé pro posluchače (a riskantní pro mluvčího) může být také využívání přílišného debatního žargonu, především ve spojení s anglicismy (většinou se děje u debatérů se zkušenosí s debatou formátu Karl Popper, slova jako: framing, refute, abusovat, legit atp.), posluchač jim totiž nemusí vždy rozumět. Podobný efekt pak může mít nadužívání odborných termínů. Nejen, že odborné termíny jsou specifickou znalostí, kterou mezi sebou účastníci debaty nemusí sdílet, někdy se stává i to, že sami debatéři nepoužijí takový termín úplně správně, protože mu sami neprozuměli. Zde však mluvíme opravdu o nadužívání, správně použité a případně i rámcově vysvětlené termíny jsou pro debatu více než žádoucí, protože slouží k přesnému a efektivnímu pojmenování skutečnosti.

Mluvčí by se také měli pokusit nenadužívat výplňková slova a hezitační zvuky (vlastně, prostě, jakoby, ehm atp.). Výplňková slova jsou v pořádku, plní-li ve větě nějakou významovou roli. Pokud se jich však v projevu vyskytuje velké množství (*Problém jakoby je, že mladí lidé nemají dost jakoby volnočasových aktivit. Z toho plyne jakoby několik negativních dopadů...*), má posluchač tendenci soustředit se spíše na ně než na to, co doopravdy mluvčí říká, protože jej velmi ruší. Opakování klíčového slova či obratu na začátku několika po sobě jdoucích pasáží však funguje také jako řečnická figura, která může naopak posluchače upoutat (vzpomeňme na Martina Luther Kinga a jeho „I have a dream“). Je však potřeba zařadit ji do projevu promyšleně, aby zafungovala správně.

11.2 ORGANIZACE PROJEVU

Mezi cíle komunikace patří mj. přesvědčit anebo předat sdělení. Protože velkou část každé debaty tvoří reakce na již přednesená tvrzení, je debata v mnohem spontánní a jak debatéři, tak rozhodčí se v ní potřebují orientovat. Proto v prostředí soutěžní debaty často platí, že jednodušeji znamená lépe. Jasnost a srozumitelnost projevu, srozumitelnost myšlenek, vyjadřování a organizace pomohou splnit cíl komunikace.

Pokud řekneme o organizaci řeči že je jasná, měla by být, do jisté míry, zjevná. Pro větší přehlednost důrazně doporučujeme jasně ohlásit, kterou část řeči se zrovna mluvčí chystají přednést: „*Ted' vysvětlím, kde vidíme problém.*“ K přehlednosti organizace projevu také přispívá, když debatující v úvodu řeči seznámí posluchače se strukturou projevu, který bude následovat. „*Nejprve se budu věnovat aktuálnímu stavu, poté z něj vyvodím problém, popíšu jeho dopady, představím vám naše řešení, které bude mít tři kroky, a nakonec vysvětlím, k čemu nám takové řešení bude dobré.*“ Na rozdíl od písemného projevu posluchači nevidí odstavce, tučné písmo, nadpisy a další prostředky organizace a zdůraznění textu. Tyto prvky musí nahradit mluvené slovo a další řečnické prostředky. Také se v případě neporozumění nemůže posluchač na rozdíl od čtení psaného textu k částem linie vrátit, proto by mělo být hned jasné, o čem bude řečník mluvit.

11.3 PRÁCE S HLASEM

Další důležitou oblastí je práce s hlasem, tj. čistě akustická stránka řeči. V rámci ní je dobré mít na paměti několik věcí:

11.3.1 HLASITOST

Tu je vždy třeba přizpůsobit velikosti místnosti a publika.

Cílem je mluvit dost nahlas na to, aby vás všichni slyšeli, ale zároveň nekřičet tak, aby to bylo publiku (a především rozhodčím) nepříjemné. Správnou míru není vždy snadné odhadnout, ale obecně platí, že je lepší nebát se mluvit nahlas. Příliš tichý projev je častějším nešvarem než projev příliš hlasitý. Rozhodně je potřeba mluvit hlasitěji než při běžné konverzaci. Zároveň je možné pomocí změny hlasitosti projevu zdůraznit jeho důležité body.

11.3.2 TEMPO A PAUZY

Debatér se často nachází mezi mlýnskými kameny – snaha mít co nejvíce obsahu ho nutí mluvit rychle, rozhodčí však zároveň potřebuje čas, aby si mohl rozmyslet a zapsat to, co právě slyšel. I zde je tedy třeba hledat jakousi rovnováhu, na niž neexistuje jednoduchý návod.

Jedno však s jistotou prohlásit lze: dobrá řeč má být dynamická, tedy co nejméně monotónní. Ať už mluvíte rychle či pomalu, snažte se tempo tu a tam obměnit a na důležitých místech dělat pauzy. Ty umožní právě přednesené myšlence patřičně zapůsobit. Nepříliš efektivní je naopak dělat pauzy na nepřirozených místech, zejména jsou-li vyplněny hezitačním zvukem (A proto

bych chtěla říct... ehmm...). Pokud mluvčí přednáší složitější analýzu, o které ví, že je náročnější jak na porozumění, tak na zapsání, měl by zpomalit a přiměřeně zdůraznit své myšlenky. Pak si může být jistý, že si jo oponenti i rozhodčí stihnou zapsat.

11.3.3 ARTIKULACE

K tomu, aby publikum mluvčímu rozumělo, nestačí jen mluvit nahlas. Důležité je i důkladně artikulovat. I zde je dobré si uvědomit rozdíl mezi proslovem a běžnou konverzací - je v pořádku i nepřirozeně hodně otevírat pusu za cenu, že pak mluvčímu půjde lépe rozumět.

11.4 NONVERBÁLNÍ PRVKY

Dobrý dojem z projevu nezáleží jen na tom, jak zní, ale i na tom, jak vypadá. Do této kategorie spadá několik hledisek:

11.4.1 OČNÍ KONTAKT

Oční kontakt s posluchači pomáhá řečníkům znít sebejistě a přesvědčivě. Řečníci mohou očním kontaktem jednak upoutat pozornost posluchačů, jednak jím tím ukazují, že svůj projev slovo od slova nečtou. Dívat se do poznámek je během řeči samozřejmě povoleno, pokud ale řečník od poznámek neodtrhne oči, působí to, jako by si vlastním projevem nebyl jistý a předčítal poznámky, které mu někdo připravil. Oční kontakt má ještě další výhodu – dává vám zpětnou vazbu už během řeči a vy víte, zda vám posluchači rozumí. Pokud se posluchači například mračí a oči jim těkají po poznámkách, ví, že by se měl k myšlence vrátit a přednést ji jinými slovy.

11.4.2 GESTIKULACE A POSTOJ

Gesta jsou užitečná. Při debatě není povoleno používat žádné doplňkové materiály (grafy, nákresy, mapy). Gesta proto řečníkům pomáhají části jejich projevu vizualizovat a tím je posluchačům lépe zprostředkovat. Pokud mají v plánu přednést 3 body, mohou ukázat 3 prsty na ruce a postupně je odpočítat. Pro ně i posluchače je pak jednodušší se v projevu orientovat.

Papír s poznámkami je lepší nedržet v ruce, ale raději jej odložit na pultík, protože list papíru v gestikulaci brání. Debatéři mají také tendenci držet si papír před ústy nebo před obličejem, což jim brání udržovat oční kontakt s publikem a zároveň je jim pak hůře rozumět. Avšak pozor, pokud řečník přednáší celý projev skloněn nad položený list, problémy s porozuměním jsou podobné. Ideální je zkrátka do poznámek jen občas nakouknout. Případně je také výhodné mít projev připraven na kartičkách, s těmi je možné gestikulovat úplně volně.

Podobně jako ve světě zvuků, i zde je potřeba se mít na pozoru před rytmem. Jakýkoliv rytmický pravidelně opakováný pohyb uspává a odvádí pozornost od obsahu projevu. Časté je např. kývání vpřed a vzad či opakování úkroků ze strany na stranu. Pokud mluvčí neodejde až na druhý konec místnosti, není však přirozený pohyb při řeči problém.

Zároveň je dobré se zamyslet i nad vlastním postojem. V zásadě je nejpřesvědčivější stát zpríma a sebevědomě – rozhodně není dobré se předklánět nebo se v předklonu oběma rukama opírat o řečnický pultík, klátit se či si dávat ruce do kapsy.

11.4.3 OBLÉKÁNÍ

Protože je debata formální společenskou událostí, je vhodné se také obléknout ve stylu, který takové situaci odpovídá. Oblékání při debatě hraje podobnou roli jako oblékání všude jinde. To, jaké oblečení je vhodné pro kterou příležitost, je samozřejmě společenskou konvencí, zvykem, konstruktem. Avšak to, jak se člověk oblékne, působí (možná právě proto) jak na publikum, tak na mluvčího samotného.

Kdyby politik přišel do parlamentu v roztrhaných džínách a tričku s obrázkem, pravděpodobně by ho posluchači nebrali moc vážně. Pokud si však vezme oblek, dává tím najevo, že mu na jeho počinání záleží. Tato skutečnost pak pomáhá mluvčímu samotnému – může se při projevu cítit sebevědomě, protože ví, že na posluchače učiní pozitivní první dojem, a ti tak budou motivováni mu naslouchat.

Oficiální normou pro oblékání na debatních turnajích je smart casual nebo business. Obojí je možné představit si jako oblečení vhodné právě pro vystoupení na půdě politického orgánu nebo pro důležitý pracovní meeting.

Níže uvádíme možné příklady konkrétních kousků oblečení:

- Oblek nebo kalhotový kostým
- Sako nebo blazer
- Košile (jednobarevná, barevná nebo i se vzorkem)
- Kravata, motýlek
- Společenské kalhoty nebo i džíny (v neutrálních barvách, nepotrhané)
- Sukně
- Šaty
- Halenka nebo blůza
- Svetrík
- Společenská obuv (polobotky, oxfordky, lodičky, balerínky)

Je samozřejmé, že debatéři nemusí některé z výše zmíněných kousků oblečení vůbec vlastnit. Žáci základní školy ještě neměli taneční, takže je pravděpodobné, že vůbec nemají oblek nebo lodičky. Proto konkrétní pravidla oblékání nejsou pro debatéry závazná. Důležité také je, aby se oni sami v oblečení při debatě cítili dobře. Úplně tedy stačí, když je oblečení alespoň trochu formální, aby se také debatéři mohli formálně cítit.

Debatéři bývají na turnajích oblečení například takto.

12. PŘÍPRAVA NA DEBATU

Mohlo by se zdát, že v debatě vyhrává většinou tým, který má lepší argumentační schopnosti či umí přesvědčivěji mluvit. Do určité míry to pravda je, ovšem na výsledek debaty má zásadní vliv také kvalita týmové argumentace, přednesené důkazy a schopnost si dopředu vymyslet reakce na oponenty. Přeci jen pár minut přípravného času v debatě není mnoho a je lepší mít v týmu vše podstatné připraveno již před debatou. Dobrá příprava může pomoci dosáhnout vítězství i nad mnohem zkušenějším týmem.

12.1 FÁZE PŘÍPRAVY

Níže uvádíme, jak je možné při přípravě na debatu postupovat.

12.1.1 BRAINSTORMING

Následující výklad vychází z pojetí této výukové metody Robertem Čapkem v příručce Moderní didaktika.

Brainstorming je technika či výuková metoda, která slouží ke generování co největšího množství nápadů. Podporuje kreativní a divergentní myšlení a vzájemný respekt. Obvykle má dvě hlavní části: sběr nápadů a jejich následné hodnocení.

Sběr nápadů

V této fázi brainstormingu debatéři většinou pracují nejprve samostatně, je ale určitě možné začít i ve dvojicích nebo malých skupinách. Jejich úkolem je zaznamenat cokoliv, co je ve spojitosti s danou tematikou napadne. Ke sběru nápadů je možné využít různé asociační

metody. Debatéři mohou zkrátka jen začít psát své nápady jeden za druhým na papír, mohou ale také sestavit myšlenkovou mapu nebo využít metodu volného psaní.

Velmi důležitá je v tomto kroku přípravy nekritičnost. Debatéři by neměli nápady hodnotit, měli by zkrátka zaznamenat vše, co je napadne. Někdy se totiž stává, že na první pohled silná myšlenka vede do slepé uličky, ale něco, co se debatérům zdá bizarní, vede při hodnocení nápadů k odhalení klíčové myšlenky debaty. Kvantita je tedy důležitější než kvalita.

V dalším kroku dochází k tomu, že se nápady jednotlivců nebo malých skupin spojí a vznikne tak jejich velká banka. Je dobré vymezit si nějaká komunikační pravidla, aby každý mohl své představy ostatním odprezentovat. Vedoucí schůzky či jím pověřený zapisovatel pak návrhy zaznamenává například na tabuli nebo velký list papíru tak, atž je všichni vidí. Čím více podnětů bude, tím větší vzniká prostor pro vzájemnou inspiraci a vznik dalších, nových nápadů. V této fázi pořád ještě nedochází k hodnocení myšlenek, fáze slouží stále ještě ke sběru myšlenek nových. Také je nutné, aby byl i po dokončení sběru debatérům poskytnut dostatek času k dalšímu přemýšlení.

Hodnocení nápadů

Následně dochází k vyhodnocení nasbíraných nápadů. O každém ze zapsaných bodů by se mělo diskutovat – rozebrat ho, konkretizovat, vysvětlit atp. Na základě diskuse pak vyhodnotit, zda bude tento bod při sestavování stanoviska využit. Je důležité si uvědomit, že i kdyby bod nebyl vyhodnocen jako klíčový, pořád je důležitý. Ukazuje totiž možné směry debaty. A i na ty je dobré být připraven, protože se může stát, že se tímto směrem vydá například protistrana v debatě naostro. Zapsané body je pak možné třídit do kategorií (např. problémy, řešení, informace o aktuálním stavu, dvojice informací, které jsou spolu ve sporu atp.) nebo je seřadit od nejsilnějšího po nejslabší. Určitě je také dobré si na konci brainstormingu tabuli se zapsanými podněty vyfotit, aby bylo možné se k nim v dalších fázích přípravy vracet.

Díky brainstormingu si tedy debatéři mohou vytvořit základní představu o obsahu debaty a nastartovat tím tak své další bádání.

12.2 REŠERŠE

O tom, že v debatě je nutné znát fakta týkající se dané problematiky, jsme psali už v kapitole o důkazech.

12.2.1 JAK NA REŠERŠI

Doporučujeme vždy nejprve zapřemýšlet a až následně řešeršovat (k tomu slouží právě například výše zmíněný brainstorming). Tento postup se samozřejmě netýká analýzy aktuálního stavu. Pokud teze zní: „Česká republika by měla jinak řešit problém bezdomovectví,“ je nutné nejprve vědět, jak se takový problém řeší dnes, aby bylo možné z těchto skutečností vyvodit, co je vlastně špatně. I zde je však vhodné nejprve začít volnou

diskuzí. Sice debatéři z hlavy nevědí, kolik peněz stát pro pomoc lidem bez domova vynakládá nebo kolik institucí v ČR pomoc poskytuje. Určitě je ale v jejich silách popsat svou základní představu o této problematice. Třeba si někdo vzpomene na reportáž, kterou viděl v televizi, nebo se pokusí uvědomit si, jak se dnes v České republice člověk bez domova asi cítí. To vše pak stačí rešerší jen podpořit. Může samozřejmě dojít k tomu, že důkazy původní představy debatérů vyvrátí. Mnohem častěji se ale stává, že jsou rešerší nápady podpořeny a podloženy, akorát nabýdou konkrétnější podobu. Podobně by to pak mělo fungovat i u hledání důkazů pro podporu stanoviska.

Jednak je jednodušší hledat argumentaci v oblastech, se kterými mají debatéři přímou zkušenosť. A díky vlastnímu přemýšlení zjistí, že s tématem zkušenosť mají, a mohou se tak na vlastní myšlenky spolehnout. Druhým důvodem pro tento postup však je, že pokud debatéři nejprve provedou rešerší, stává se, že jsou zaváleni novými informacemi, kterých je velké množství a je těžké najít mezi nimi souvislosti. A ještě těžší pak je vystavět z kvanta informací a dat srozumitelné stanovisko.

Ideální tedy je rekonstruovat aktuální stav, vymyslet stanovisko, a pak stanovisko vhodně doplnit důkazy, k jejichž vyhledání dojde až stanovisku na míru.

Debatéři by se u každého bodu měli dohodnout, co přesně hledají, tj. které konkrétní tvrzení důkazem podpoří a jaký důkaz by pro podporu tohoto tvrzení bylo vhodné najít. Je výhodné, aby si debatéři při rešerší rozdělili jednotlivé problémy mezi sebe. Může se stát, že u některých tezí je potřeba vyhledat více materiálu než u jiných, dělba práce tak tento proces usnadní. Ideálně by měli mít na starost takové body, u kterých jsou si jistí, že vědí, co znamenají, kde přibližně je hledat, a hlavně jsou jim blízké a zajímají je. Pokud jsou některé body pro dohledání složitější, může se na jejich hledání samozřejmě podílet celý tým.

Základní rešerše pro pochopení problematiky může klidně začít na Googlu či Wikipedii. Debatéři by však neměli zapomínat, že Wikipedie je encyklopédie tvořená uživateli, a proto by měla sloužit jen jako nástroj budování všeobecného povědomí o problematice a možný rozcestník na další konkrétnější články. Všechna fakta na Wikipedii jsou opatřena odkazy na zdroje, proto je jednoduché najít přímo tyto detailnější zdroje.

Google – pokročilé vyhledávání

Hledání na Googlu je možné omezit či blíže specifikovat v sekci Rozšířené vyhledávání (https://www.google.cz/advanced_search Nastavení => Rozšířené vyhledávání). Například, hledají-li debatéři informace publikované spíše ve formátu .pdf, protože je větší šance, že se bude jednat o odbornější tisk, mohou specifikovat formát v nastavení vyhledávání:

Kritéria vyhledávání stránek		Způsob zadání ve vyhledávacím poli.
všechna tato slova:	minimální mzda	Zadejte důležitá slova: trojbarevný krysí teriér
přesné toto slovo nebo souloví:	____	Přesná slova zadejte v uvozovkách: "krysí teriér"
kerékoliv z těchto slov:	____	Mezi všechna požadovaná slova vložte operátor OR: miniaturní OR standardní
žádné z těchto slov:	____	Před slova, která nechete, zadejte znaménko minus: -hlodavec, -"Jack Russell"
čísla od:	____ do ____	Mezi čísla vložte 2 tečky a uveďte měrnou jednotku: 10..35 kg, 300..500 Kč, 2010..2011

Kritéria zúžení okruhu výsledků		
jazyk:	kterýkoli jazyk	Vyhledávání stránek ve zvoleném jazyce.
oblast:	libovolný formát	Vyhledávání stránek publikovaných v určité geografické oblasti.
poslední aktualizace:	Adobe Acrobat PDF (.pdf)	Vyhledávání stránek, které byly aktualizovány v určitém období.
web nebo doména:	Adobe PostScript (.ps)	Vyhledávání na jednom webu (např. wikipedia.org) nebo omezení výsledků na doménu (např. .edu, .org nebo .gov).
výskyt výrazů:	Autodesk DWF (.dwf)	Vyhledávání výrazu na celé stránce, v názvu stránky, ve webové adrese nebo v odkazech na hledanou stránku.
Bezpečné vyhledávání:	Google Earth KML (.kml)	Nastavte ve funkci Bezpečné vyhledávání, zda chcete filtrovat sexualně explicitní obsah.
typ souboru:	Google Earth KMZ (.kmz)	Vyhledávání stránek v upřednostňovaném formátu.
práva k užití:	Microsoft Excel (.xls)	Vyhledávání stránek, které lze volně používat.
	Microsoft Powerpoint (.ppt)	

Odborné články je možné vyhledat také pomocí vyhledávače Google Scholar.

Databázové vyhledávače, diplomové práce

Užitečné mohou být také odborné články, statě či akademické práce z databází jako jsou EBSCO, Proquest či JSTOR. Některé články je zde možné číst jen po zaplacení členství, avšak v některých případech může umožnit přístup do těchto databází škola, či k tomu stačí členství v knihovně (informace o databázích je možné dohledat na webových stránkách knihoven). Zajímavým rozcestníkem k dobrým článkům je také EBSCO Connection (<http://connection.ebscohost.com/>).

Zdrojem důkazů na pochopení problematiky mohou být diplomové a bakalářské práce uveřejněné na webu: <https://theses.cz/>. Například na dotaz "trest smrti" je možné nalézt 922 absolventských prací, což rozhodně není špatný výchozí bod rešerše. Tyto práce samotné je však dobré považovat spíše za informativní a ne je rovnou citovat. Pokud se v nich vyskytuje užitečná data, je lepší dohledat jejich původní zdroje (pokud nejsou přímo výsledky výzkumu dané práce), protože samotná tvrzení v diplomové práci mohou být dezinterpretována či vytržena z kontextu.

Je však jasné, že číst odborné texty je velmi náročné. Proto to rozhodně není podmínkou pro to, aby byli řečníci v debatě úspěšní. Je v pořádku soustředit se na jiné věrohodné a čtenáři přístupnější zdroje. Pro statistiky například:

- CIA Factbook (<http://bit.ly/cia-factbook>)
 - Mnoho velmi zajímavých statistik o všech zemích světa a jejich snadné porovnání.

- Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/>)
 - Nepřeberné množství statistických dat o členských zemích Evropské unie. Zajímavým čtením jsou i ročenky.
- Český statistický úřad (<http://www.czso.cz/>)
 - Regionální i národní údaje o České republice.
- Volební portál ČSÚ (<http://volby.cz/>)
 - statistiky týkající se voleb.
- Srovnej cokoli (<http://www.diffen.com/>)
 - Zadejte, co chcete srovnat s čím, a tento web vám poskytne snadno a rychle analýzu. Vhodné k budování znalostí a všeobecného přehledu.
- Česká televize (<https://www.ceskatelevize.cz/>) a Česká tisková kancelář (<https://www.ctk.cz/>)
 - Veřejnoprávní média s informacemi z České republiky i ze světa

12.3 POSLEDNÍ PŘÍPRAVY PŘED DEBATOU

Když je stanovisko hotové, je výhodné si jeho přednes ještě vyzkoušet, případně si nanečisto s jiným týmem účastnícím se soutěže vyzkoušet celou debatu.

Mluvčí A1 by si po finalizaci měl vyzkoušet, že se rozsahem prezentovaného vejde do časového limitu. Dále je předříkání řeči užitečné, aby si oveřil, že řeč dokáže odprezentovat je s mírnou podporou poznámek a tím, že dokáže udržet oční kontakt s publikem a rozhodčím. Čím vícekrát si řeč vyzkouší (třeba doma před zrcadlem nebo před spoludebatéry), tím lépe se mu bude řeč přednášet v debatní místnosti. Kolegové také mohou pomoci přijít s formulacemi, které učiní řeč přesvědčivější a efektivnější.

Je dobré vyzkoušet si třeba i dotazování na mluvčího A1, protože se pak tým může připravit a nebýt zaskočen na místě. Jako cvičení je pak možné vyzkoušet i reakce řečníka N1 a následnou rehabilitaci řečníkem A2. Díky tomuto cvičení je možné zjistit slabiny stanoviska, případně absenci důležitých důkazů. Cvičení pomáhá simulovat reálnou debatu a připravuje na její zdárny průběh.

OBSAH

1. Co je to debata	1
1.2 Soutěžní debata formátu Debatíada	2
1.3 K čemu je debata užitečná?.....	2
1.4 Průběh debaty	3
1.5 Role týmů	4
1.5.1 Afirmace	4
1.5.2. Negace.....	4
1.6 Role mluvčích	5
1.6.1 Práce v týmu.....	7
1.7 Kdo debatu vyhrává?.....	8
2. Teze.....	9
2.1 Vymezení pojmu	9
3. Argumentace.....	10
3.1 Význam argumentu.....	11
3.2 Jak na argumentaci	12
4. Stanovisko.....	12
4.1 Znalost aktuálního stavu	13
4.2 Problém.....	15
4.1.1 Popis problému.....	16
4.1.2 Problém - shrnutí.....	17
4.3 Řešení	18
4.3.1 Dopady řešení	19
4.4 Negace a obhajoba současného stavu	20
5. Dokazování.....	20
5.1 Co může být důkazem	21
5.2 Kvalita důkazů	23
5.3 Jak s důkazy pracovat	23
Stanovisko – shrnutí	24

6. Kritika stanoviska oponentů	24
6.1 Strategie kritiky.....	24
6.1.1 Problém	25
6.1.2 Řešení.....	26
6.1.3 Napadení důkazů	27
6.1.4. To by nikdy neprošlo.....	27
7. Obrana proti kritice oponentů.....	28
7.1 Zásady obrany stanoviska.....	28
7.1.1 Být na debatu dobře připraven.....	28
7.1.2 Naslouchat kritice oponentů.....	28
7.1.3 Zvolit vhodnou strategii	28
8. Závěrečné slovo.....	30
8.1 Spor.....	30
8.2 Strategie shrnování	32
8.2.1 Záznam debaty.....	33
9. Dotazování	33
9.1 Cíle dotazování:	33
9.2 Úloha tazatelů a tázaného	35
9.2.1 Tazatelé	35
9.2.2 Tázaný	35
Některé významné dovednosti.....	36
10. Naslouchání a záznam.....	36
10.1 Jak na záznam	37
10.1.1 Rady pro psaní poznámek.....	37
11.1. Slovní zásoba.....	39
11.2 Organizace projevu.....	40
11.3 Práce s hlasem	40
11.3.1 Hlasitost.....	40
11.3.2 Tempo a pauzy	40
11.3.3 Artikulace	41

11.4 Nonverbální prvky	41
11.4.1 Oční kontakt	41
11.4.2 Gestikulace a postoj	41
11.4.3 Oblékání.....	42
12. Příprava na debatu	43
12.1 Fáze přípravy.....	43
12.1.1 Brainstorming	43
12.2 Rešerše	44
12.2.1 Jak na rešerši	44
12.3 Poslední přípravy před debatou.....	47